Securities and Exchange Board of India

ફાઈનાન્સિયલ એજ્યુકેશન મધ્યમ આવક જૂથ

સિક્યુરિટીઝ એન્ડ એક્સચેન્જ બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયા

સિક્યુરિટીઝ એન્ડ એક્સચેન્જ બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયા (સેબી)ના ઈન્વેસ્ટર પ્રોટેક્શન એન્ડ એજ્યુકેશન ફંડ (આઈપીઈએફ) માટેની સલાહકાર સમિતિના માર્ગદર્શન હેઠળ બોમ્બે સ્ટોક એક્સચેન્જ (બીએસઈ) દ્વારા પુસ્તકનું લખાણ (કન્ટેન્ટ) તૈયાર કરાયું છે.

એમસીએક્સ-એસએક્સ અને એફટીકેએમસી દ્વારા તેના ગ્રાફિક્સ અને પ્રિન્ટ ડિઝાઈન તૈયાર કરવામાં આવ્યાં છે.

ડિસ્ક્લેઈમરઃ

સેબીની નાણાકીય શિક્ષણની યોજનાઓ જનતાને સામાન્ય માહિતી પૂરી પાડવા માટે છે. સિક્યુરિટીઝ વિશેના કાયદા, રૂલ્સ, રેગ્યુલેશન્સ, માર્ગદર્શિકાઓ અને તેના અંતર્ગત રચાયેલા નિર્દેશો અંગેની ખાસ માહિતી માટે www.sebi.gov.in વાંચી જાવ.

પ્રકાશકઃ

સિક્યુરિટીઝ એન્ડ એક્સચેન્જ બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયા (સેબી).

સેબી ભવન
પ્લોટ નં. સી ૪-એ, 'જી' બ્લોક, બાંદ્રા કુર્લા કોમ્પલેક્ષ, બાંદ્રા (પૂર્વ), મુંબઈ-૪૦૦૦૫૧.
ટેલિફોનઃ +૯૧-૨૨-૨૬૪૪૯૦૦૦/૪૦૪૫૯૦૦૦/૯૧૧૪
ફેક્સઃ +૯૧-૨૨-૨૬૪૪૯૦૨૭/૪૦૪૫૯૦૨૭
ઈ-મેઈલઃ feedback@sebi.gov.in

આ પ્રકાશનમાં કોઈ પણ ભૂલચૂક ટાળવાનો દરેક પ્રવાસ કરાયો છે. તેમ છતાં જો કોઈ ભૂલચૂક કે વિસંગતિ ધ્યાનમાં આવે તો તેની ઉપરોક્ત સરનામે જાણ કરવાની વિનંતી છે, જેને આગામી આવૃત્તિમાં સુધારી લેવામાં આવશે. આ વાંચન સામગ્રીનો ઉપયોગ કરવાથી કોઈને પણ કોઈ પણ પ્રકારનું કોઈ પણ રીતે કોઈ પણ નુકશાન કે ખોટ થાય તો એના માટે પ્રકાશક જવાબદાર રહેશે નહીં એની જાણ કરવામાં આવે છે.

પ્રકાશકની લેખિત પરવાનગી વિના આ પુસ્તકના કોઈ પણ ભાગનું પુનઃ નિર્માણ (રિપ્રોડ્યુસ) કરી શકાશે નહીં કે તેની કોઈ પણ સ્વરૂપે અથવા કોઈ પણ રીતે (ગ્રાફિક કે મિકેનિકલ, ફોટોકોપી, રેકોર્ડિંગ, ટેપિંગ અથવા ઈન્ફોર્મેશન રિટ્રાઈવલ સિસ્ટમ સહિત) નકલ કરી શકાશે નહીં અથવા કોઈ પણ ડિસ્ક, ટેપ, પર્ફોરેટેડ મીડિયા અથવા બીજા માહિતીનો સંગ્રહ કરવા માટેના સાધન પર તેનું પુનઃ નિર્માણ કરી શકાશે નહીં. આ શરતનો ભંગ કરનાર સામે કાનૂની પગલાં લેવામાં આવશે.

અનુક્રમણિકા

૧. પરિચય

૨. બચત અને મૂડીરોકાણની મૂળભૂત બાબતો

લક્ષ્યો નક્કી કરવા

નિવૃત્તિનું આયોજન

અંદાજપત્ર રચના

મૂડીરોકાણ ઉપર ફુગાવાની અસર

જોખમ અને વળતર

ચક્રવૃદ્ધિની શક્તિ અને નાણાંનું સમય મૂલ્ય

૩. યોગ્ય મૂડીરોકાણ વિકલ્પોની પસંદગી

૪. અસ્કયામતોની ફાળવણીનો વ્યૂહ

૫. સ્વઆકલન

૬. બચતો અને મૂડીરોકાણ સંબંધિત પ્રોડક્ટ્સ

બેન્કો

સરકારી યોજનાઓ

બોન્ડ્સ

ડિબેન્ચર્સ

કંપની ફિક્સ્ડ ડિપોઝિટ્સ

મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ

ઈક્વિટી શેર્સ

નાણાકીય આયોજનના પિરામિડ્સ

પોન્ઝી સ્કીમ

મૂડીરોકાણ ફિલસૂફીઓ

૭. રક્ષણ સંબંધિત પ્રોડક્ટ્સ

વીમા પોલિસીઓ

આરોગ્ય વીમો

૮. ઋણ સંબંધિત પ્રોડક્ટ્સ

અંગત લોનો

હોમ લોનો

રિવર્સ મોર્ગેજ

સિક્યુરિટીઝ સામે લોનો

ક્રેડિટ કાર્ડનું દેવું

અતિ ઋણ નિવારવાના પગલાં

૯. નાણાકીય શિક્ષણના લાભ

૧૦. રોકાણકાર રક્ષણ અને ફરિયાદ નિવારણ યંત્રણા

૧. પરિચય

પ્રત્યેક કુટુંબ માટે નાણાકીય આયોજન આવશ્યક છે. નાણાકીય આયોજન માત્ર બચત સુધી સીમિત નથી તે એક સહેતુક મૂડીરોકાણ છે. તે બચત કરવાની અને ભાવિ આવક ખર્ચવાની યોજના છે. તેનો કાળજીપૂર્વક અંદાજ મૂકવો જોઈએ. નાણાકીય આયોજન તમારાં જીવનના લક્ષ્યોની તમારાં નાણાંના યોગ્ય વહીવટ દ્વારા સિદ્ધ કરવાની પ્રક્રિયા છે. જીવનનાં લક્ષ્યોમાં ઘરની ખરીદી, બાળકનું ઉચ્ચ શિક્ષણ અથવા નિવૃત્તિ માટે આયોજનનો સમાવેશ હોઈ શકે છે.

આજે તમે જુઓ છો કે લોકો તેમના ગજા બહાર જીવે છે, ક્રેડિટ કાર્ડનું દેવું ધરાવે છે, જોખમી મૂડીરોકાણ કરે છે અને એવું કરે છે, જે નાણાકીય આયોજનના સિદ્ધાંત વિરૂદ્ધ છે. વધુમાં નવાં અને જટિલ નાણાકીય પ્રોડક્ટ્સ વધુ નાણાકીય નૈપુણ્ય માગે છે. તોફાની પરિસ્થિતિઓ અને બદલાતા વેરા કાયદાઓને કારણે પર્યાપ્ત નાણાકીય આયોજનની જરૂરિયાત વધારી દીધી છે. આમ બધાંએ નાણાકીય આયોજન કરવાનું અને નાણાકીય પ્રોડક્ટ્સને સમજવાનું આવશ્યક બની ગયું છે.

નાણાકીય આયોજનમાં ટૂંકા ગાળા અને લાંબા ગાળાની બચતોની કલ્પના કરાય છે. બચતનો એક અંશ ચોક્કસ અસ્ક્યામતોમાં રોકવામાં આવે છે. અસ્ક્યામતોના રૂપમાં વિવિધ મૂડીરોકાણના વિકલ્પો ઉપલબ્ધ છે, જેવા કે બેન્ક ડિપોઝિટ્સ, સરકારી બચત યોજનાઓ, શેર્સ, મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ, ઈન્સ્યુરન્સ, કોમોડિટીઝ બોન્ડ્ઝ, ડિબેન્ચર્સ, કંપનીઓની ફિક્સ્ડ ડિપોઝિટ્સ વગેરે.

નાણાકીય આયોજન આપોઆપ નથી થતું. તેમાં ધ્યાન અને શિસ્તની જરૂર પડે છે. એ છ પગલાંની પ્રક્રિયા છે, જે તમને તમે નાણાકીય દૃષ્ટિએ ક્યાં છો અને ક્યાં જવા માગો છો એનો ‘મોટો ફોટો’ લેવામાં તમને મદદ કરે છે.

૧. વર્તમાન નાણાકીય સ્થિતિ નક્કી કરો

૨. તમારાં નાણાકીય ધ્યેયો તૈયાર કરો

૩. વિવિધ વૈકલ્પિક પગલાં શોધી કાઢો

નાણાકીય યોજનાની પ્રક્રિયા

૪. વિકલ્પોનું મૂલ્યાંકન કરો વિચારણા કરો

- **જીવન સ્થિતિ**
- **અંગત મૂલ્યો**
- **આર્થિક પરિબળો આકારણી કરો**
- **જોખમ**
- **નાણાંનું સમય મૂલ્ય (ઓપોર્ચ્યુનિટી કોસ્ટ)**

૫. તમારી નાણાકીય યોજના તૈયાર કરો અને તેનો અમલ કરો

૬. નાણાકીય યોજનાની પુનર્સમીક્ષા અને સુધારા કરો

૨. બચત અને મૂડીરોકાણની મૂળભૂત બાબતો

તમારાં માતાપિતા સાચાં છે, નાણાં ઝાડ પર ઊગતા નથી, તે ખરેખર તો અન્ય નાણાં પર ઊગે છે એટલે જ કહેવત છે કે 'પૈસા પૈસાને ખેંચે છે'. નાણાંમાં વધુ નાણાં પેદા કરવાની શક્તિ છે. સારી બાબત એ છે કે આમ થાય એ માટે બહુ નાણાંની જરૂર નથી.

બચતો અને મૂડીરોકાણ

સામાન્ય રીતે ટૂંકા ગાળાના ધ્યેયો પાર પાડવા માટે બચત કરાય છે. તમારાં નાણાં બચત ખાતામાં સલામત છે અને તેના પર વ્યાજની નાની રકમની કમાણી પણ થાય છે. જ્યારે તમને નાણાંની જરૂર હોય ત્યારે તે મેળવવાનું પણ સરળ રહે છે.

મૂડીરોકાણ એટલે તમે તમારાં નાણાંને લાંબા ગાળાના ધ્યેયો માટે બાજુએ રાખો છો. એની કોઈ ખાતરી નથી કે તમે રોકેલાં નાણાં વધશે. હકીકતમાં કાળક્રમે મૂડીરોકાણના મૂલ્યમાં વધારો કે ઘટાડો થાય તે સામાન્ય બાબત છે, પરંતુ લાંબા ગાળે મૂડીરોકાણો તમને તમે બચત ખાતામાં કમાઓ એથી ક્યાંય અધિક કમાણી કરાવી આપે છે.

તમારાં નાણાકીય ધ્યેય માટે બચતો અને મૂડીરોકાણો કેમ આટલાં મહત્ત્વના છે ?

તમારાં નાણાકીય ધ્યેયોની પૂર્તિ કરવા બચત અથવા મૂડીરોકાણ કરવાથી તમે ખર્ચ કરવા ઓછા લલચાવ છો, પરંતુ મૂડીરોકાણ માટેનું શ્રેષ્ઠ કારણ એ છે કે નાણાં ખરેખર તમારાં માટે નાણાં બનાવે છે. કોઈ પણ વ્યાજ અથવા મૂડીરોકાણ પરનો લાભ તમને તમારાં નાણાકીય ધ્યેયોની વધુ નજીક લઈ જાય છે અને એ માટે તમારે કશું કરવાનું હોતું નથી.

વહેલી બચત શરૂ કરો અને જ્યારે તમને જરૂર પડશે ત્યારે તમે તૈયાર હશો, પછી ભલે તમે ઘર માટે, સંતાનના શિક્ષણ માટે અથવા તમારી નિવૃત્તિ માટે એ કરી રહ્યા હો. જો તમે તમારી વીસીમાં બચત શરૂ કરશો તો તે અત્યંત સારી શરૂઆત બની રહેશે. જો તમે નહીં કરો તો બાકીનું આખું આયખું તમે કેચ-અપ રમતા રહેશો. યુવાનોને એક લાભ હોય છે, જે વૃદ્ધ લોકોને હોતો નથી અને તે છે સમય. તેઓ જ્યારે આ પરિકલ્પનાને સમજે અને સમયનો તેમના પક્ષે ઉપયોગ કરે છે ત્યારે યુવા લોકોને તેમનાં સપનાં પૂરાં કરવાની અને નાણાકીય ધ્યેયો સાકાર કરવાની વધુ સારી તક હોય છે.

વિલંબની કિંમત

તમે જાણો છો કે રોકાણ માટે તમારી પાસે વધુ સમય હોય તો તમે વધુ નાણાં પ્રાપ્ત કરી શકો છો. મૂડીરોકાણ માટે રાહ જોવામાં તમે ઓપોર્ચ્યુનિટી કોસ્ટ (તક ગુમાવવા રૂપે ખર્ચ) ચૂકવો છો એમ કહેવું સરળ છે કે મારી પાસે અત્યારે બચત અને મૂડીરોકાણ શરૂ રવા માટે પર્યાપ્ત નાણાં નથી. ''મારી પાસે વધુ નાણાં થાય ત્યાં સુધી 'હું' રાહ જોઈશ '', પરંતુ તમારો એ નિર્ણય તમે વિચારો એથીય વધુ મોંઘો પડી શકે છે, કારણ કે ચક્રવૃદ્ધિનો

સિદ્ધાંત બંને બાજુ લાગુ પડે છે. તે તમને મોંઘો પડે છે, કારણ કે રાહ જોવાનો અર્થ નાની રકમ પરનું પણ ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ ગુમાવવાનો થાય છે.

તમારી જાતને નીચેના પ્રશ્નો પૂછોઃ

તમે અત્યારે જે ખર્ચ કરો છો, એના દર ટકા ઓછો ખર્ચ કરીને તમે મોજમાં રહી શકો છો અને એ નાણાં તમારાં ભવિષ્ય માટે કાર્યરત બને એ માટે મૂકી શકો ? જો તમે તમારાં ભાવિ ધ્યેયો માટે તમારી આવકના દસ ટકા બચાવી શકો છો તો એ ધ્યેયો કયા છે ? તમને જીવનમાં શેની અપેક્ષા છે એ પ્રાપ્ત કરવા નસીબ સિવાય પણ ઘણું જોઈએ. લોકોએ એ જાણવું જોઈએ કે 'પ્રથમ પોતાને ચૂકવી - બચતને અગ્રતા આપી - તેઓ ભવિષ્યમાં શું જોઈએ છે' એનું માત્ર સપનું જોવાને બદલે પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

વ્યક્તિની આવક નાની અથવા મોટી કેમ ન હોય, મૂડીરોકાણ માટે થોડી રકમ બાજુએ રાખવા માટે સ્વયંશિસ્ત જોઈએ. અત્યારે ગમતી કેટલીક ચીજો ખરીદવાનું મોકૂફ રાખીને વ્યક્તિ બચત અને મૂડીરોકાણો દ્વારા નાણાંને પોતાના માટે કામ કરતાં મૂકીને લાંબા ગાળાના લાભ મેળવી શકો છો.

ધ્યેય નક્કી કરવાઃ

ધ્યેય નક્કી કરવા **તમારી નેટવર્થને સમજવી** **બજેટિંગ** **રોકાણ તમારી માટે કામ કરી નાણાં ઊભાં કરવા**

તમારાં જીવનના પાંચ ધ્યેયની યાદી બનાવોઃ

૧.
૨.
૩.
૪.
૫.

જીવનમાં આપણે જે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવા ઈચ્છીએ છીએ અને તે મેળવવા આપણાં કદમ બઢાવીએ છીએ તેને ધ્યેય કહી શકાય છે. ચાલો આપણે એવું ધારી લઈએ કે તમે મેરેથોનમાં દોડવાનું લક્ષ્ય ધરાવો છો. તો તે માટે તમે શરૂઆતમાં જ ઝડપથી દોડીને અંતમાં તે પૂરી જ ન કહી શકો તેવું નથી ઈચ્છતા. જે અંતર કાપવાનું છે તે લાંબું છે તે જાણીને, તમે તમારી ઝડપ નક્કી કરો છો. આ બાબત તમને તે પ્રમાણે તાલીમ લેવામાં પણ સહાયક નીવડશે. ધ્યેય આપણને ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં અને તે ધ્યેયને પામવા માટેની યોજના તૈયાર કરવામાં સહાય કરે છે.

એવું બહું ઓછું બને છે કે પોતાની દરેક ઈચ્છાને પૂરી કરવા કોઈ વ્યક્તિ પાસે પૂરતાં નાણાં હોય. અભ્યાસ જણાવે છે કે અબજોપતિઓ પણ એવું માને છે કે તેઓ ચિંતામુક્ત ત્યારે જ બની શકે છે, જ્યારે તેમની પાસે જેટલાં નાણાં છે તેના કરતાં બમણાં નાણાં હોય. તેથી દરેક વ્યક્તિએ પસંદગી કરવાની છે અને તેની પ્રાથમિકતા નક્કી કરવાની છે. યોગ્ય નાણાકીય આયોજન તમને આ પ્રક્રિયા પાર કરવામાં સહાય કરે છે.

ધ્યેય

ધ્યેય એટલે તમે જ્યાં પહોંચવા માગો છો તે અંતિમ સ્થાન. ધ્યેય એટલે તમે જે પ્રાપ્ત કરવા ઈચ્છો છો. તે તમે કેવી રીતે મેળવો છો. તેના કરતાં તમે જે કરવા માગો છો તેના ઉપર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાનું ધ્યેય સૂચવે છે.

તમારો ધ્યેય **સ્માર્ટ** (**SMART**) હોવો જોઈએ.

Specific	સ્પેસિફિક - ચોક્કસ - કેન્દ્રિત, સામાન્ય નહીં
Measurable	મેઝરેબલ - તમે તે ક્યારે પ્રાપ્ત કરી શકશો તે કહી શકો.
Time-Bound	ટાઈમ બાઉન્ડ - નિશ્ચિત સમયગાળો - તે માટે ચોક્કસ અંતિમ સીમા જરૂરી છે
Achievable	એચિવેબલ - પ્રાપ્ત કરી શકાય તેવું - તે શક્ય હોવું જોઈએ
Realistic	રિયલિસ્ટિક - વાસ્તવિક - સ્ત્રોતો ઉપર આધારિત

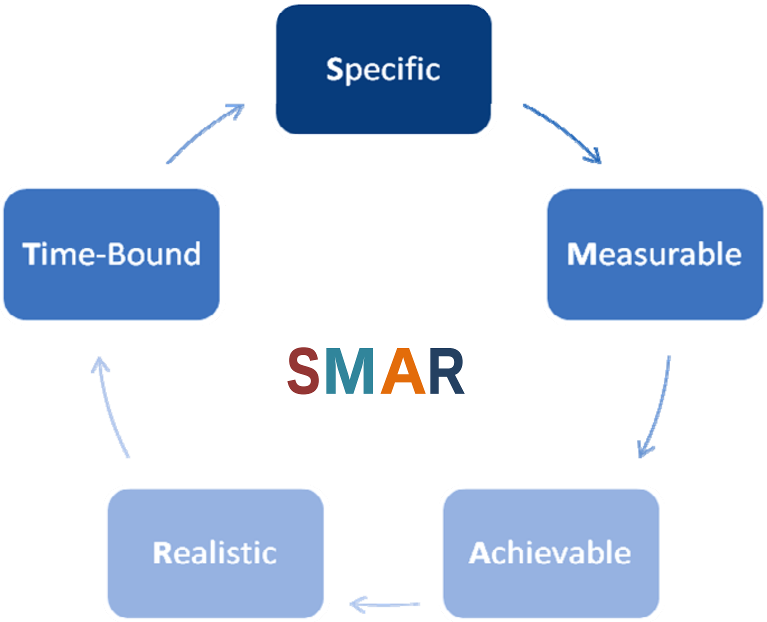

ધ્યેય તમારાં મૂલ્યોમાંથી ઉદ્‌ભવે છે. તમે જે માનો છો તે મહત્ત્વનું છે અને તે તમને કેટલાક ધ્યેય પસંદ કરવા તરફ દોરી જાય છે. અંતે ખૂબ મહત્ત્વની બાબત એ છે કે તમારાં ધ્યેયની યાદી તૈયાર કરો, તેને લખી રાખો. તમે જ્યારે તે લખી રાખો છો ત્યારે તેના પ્રત્યે તમે વધુ પ્રતિબદ્ધ રહો છો. તમે તેને અન્ય સાથે વહેંચી પણ શકો છો. તે યાદીને એવી જગ્યાએ રાખો, જેથી રોજ તમે તેને જોઈ શકો. વ્યક્તિ માટે એક મહત્ત્વનો ધ્યેય એ હોય છે કે તેના મૃત્યુ બાદ તેના પરિવારની આજીવિકા જળવાઈ રહે.

‘‘નિવૃત્તિ આયોજન’’

એવી પાંચ બાબતોની યાદી તૈયાર કરો જે ૩૦ વર્ષ પહેલાં નિવૃત્ત આયોજન માટે તૈયાર કરી હતી.

૧.
૨.
૩.
૪.
૫.

તમારી નિવૃત્તિ આયોજન માટે તમે કઈ પાંચ બાબતો કરવા માગો છો ?

૧.
૨.
૩.
૪.
૫.

નિવૃત્તિ ભંડોળ ઊભું કરવા તમારે કેટલું રોકાણ કરવું જોઈએ ?

ધારો કે ૩૦ વર્ષની ઉંમર ધરાવતા રામનો માસિક ખર્ચ ₹ ૧૦,૦૦૦ છે અને તે ૬૦ વર્ષની ઉંમરે નિવૃત્ત થવા ઈચ્છે છે (સરેરાશ આયુષ્ય-૭૫). તેની નિવૃત્તિ માટે તેના વર્તમાન ખર્ચના ૮૦ ટકાની જરૂરિયાત આપણે ધારીએ તો તેને કેટલું ભંડોળ જોઈએ ? અને નિવૃત્તિ ભંડોળ એકત્ર કરવા તેણે દર મહિને કેટલી બચત કરવી પડે ?

ભંડોળ અને માસિક રોકાણ નક્કી કરવા માટે, આપણે સૌ પ્રથમ એ શોધવું જોઈએ કે તેની નિવૃત્તિની વયે તે દર મહિને કેટલો ખર્ચ કરવાનો છે, કારણ કે જે તેનો વર્તમાન ખર્ચ છે તેનું મૂલ્ય ભવિષ્યમાં ફુગાવાને કારણે વધવાનું છે.

પગલું ૧ :- નિવૃત્તિના સમયે પાંચ ટકાના ફુગાવા સાથે તેના ખર્ચનું મૂલ્ય.

નિવૃત્ત થવા માટેના બાકી વર્ષો	૫	૧૦	૧૫	૨૦	૨૫	૩૦
નિવૃત્તિના સમયે દર મહિને થનારા તમારાં ખર્ચની રકમ	(૧૨,૭૬૨.૮૨)	(૧૬,૨૮૮.૯૫)	(૨૦,૭૮૯.૨૮)	(૨૬,૫૩૨.૯૮)	(૩૩,૮૬૩.૫૫)	(૪૩,૨૧૯.૪૨)
નિવૃત્તિના સમયે દર મહિને થનારા તમારાં ખર્ચની રકમ (જરૂરિયાતના ૮૦ ટકા)	(૧૦,૨૧૦.૨૫)	(૧૩,૦૩૧.૧૬)	(૧૬,૬૩૧.૪૩)	(૨૧,૨૨૬.૩૮)	(૨૭,૦૯૦.૮૪)	(૩૪,૫૭૫.૫૪)

નોંધઃ ફુગાવાને કારણે ૩૦ વર્ષ પછી વર્તમાન ખર્ચમાં વૃદ્ધિ

નિવૃત્તિ સમયે ખર્ચ શા માટે ઓછો છે ? (ઉપરના ઉદાહરણમાં ૮૦ ટકા)

૧.
૨.
૩.

જવાબ: રામ આજથી ૩૦ વર્ષ બાદ નિવૃત્ત થવાનો છે, તો તેનો માસિક ખર્ચ ₹ ૪૩,૨૧૯નો હશે અને ૮૦ ટકા સાથે તે ₹ ૩૪,૫૭૫નો હશે.

પગલું ૨:- તેના માસિક ખર્ચની જરૂરિયાત માટે નિયમિત નાણાં પ્રવાહ મેળવવા તેના નિવૃત્તિ સમયે તેને કેટલા ભંડોળની જરૂર પડે ?

<u>ધારણા:</u> ભંડોળ અથવા રોકાણ ઉપર સાત ટકા વળતર

નોંધ: વાર્ષિક પાંચ ટકાના ફુગાવાને કારણે અત્યારે પણ તેના માસિક ખર્ચમાં વધારો થશે.

નિવૃત્તિ પછીના વર્ષો	₹ ૧૦,૨૧૦.૨૫નો ખર્ચ	₹ ૧૩,૦૩૧.૧૬નો ખર્ચ	₹ ૧૬,૬૩૧.૪૩નો ખર્ચ	₹ ૨૧,૨૨૬.૩૮નો ખર્ચ	₹ ૨૭,૦૯૦.૮૪નો ખર્ચ	₹ ૩૪,૫૭૫.૫૪નો ખર્ચ
૫	૫૮૫,૧૩૦.૯૫	૭૪૬,૭૯૧.૮૪	૯૫૩,૧૧૬.૬૬	૧,૨૧૬,૪૪૫.૨૨	૧,૫૫૨,૫૨૬.૬૧	૧,૯૮૧,૪૬૧.૦૮
૧૦	૧,૧૧૭,૭૦૭.૬૪	૧,૪૨૬,૫૦૯.૬૫	૧,૮૨૦,૬૨૭.૯૬	૨,૩૨૩,૬૩૩.૯૦	૨,૯૬૫,૬૧૧.૧૦	૩,૭૮૪,૯૫૪.૭૭
૧૫	૧,૬૦૨,૪૫૦.૨૮	૨,૦૪૫,૧૭૭.૭૫	૨,૬૧૦,૨૨૨.૬૬	૩,૩૩૧,૩૭૯.૦૫	૪,૨૫૧,૭૭૭.૬૬	૫,૪૨૬,૪૬૫.૪૩
૨૦	૨,૦૪૩,૬૫૫.૧૭	૨,૬૦૮,૨૭૯.૪૧	૩,૩૨૮,૮૯૮.૯૨	૪,૨૪૮,૬૧૨.૩૧	૫,૪૨૨,૪૨૫.૫૬	૬,૯૨૦,૫૪૧.૭૭
૨૫	૨,૪૪૫,૨૩૨.૬૮	૩,૧૨૦,૮૦૫.૩૯	૩,૯૮૩,૦૨૬.૩૮	૫,૦૮૩,૪૬૩.૧૩	૬,૪૮૭,૯૩૦.૨૭	૮,૨૮૦,૪૨૫.૭૮
૩૦	૨,૮૧૦,૭૪૨.૦૨	૩,૫૮૭,૨૯૮.૨૧	૪,૫૭૮,૪૦૨.૫૭	૫,૮૪૩,૩૩૦.૭૮	૭,૪૫૭,૭૩૫.૩૪	૯,૫૧૮,૧૭૦.૧૧

રામ ૬૦ વર્ષની વયે નિવૃત્ત થવાનો છે અને તેની સરેરાશ આયુ ૭૫ વર્ષ છે, તેથી ૧૫ વર્ષ (૭૫ વર્ષ-૬૦ વર્ષ) માટે ખર્ચની જરૂરિયાત. ઉક્ત ટેબલ પરથી આપણે નક્કી કરી શકીએ છીએ કે ૧૫ વર્ષ માટે તેને ₹ ૫૪,૪૬૫ના ભંડોળની જરૂર છે.

પગલું ૩:- રામ સિસ્ટેમેટિક ઈન્વેસ્ટમેન્ટ પ્લાન (સિપ) ખોલવા માગે છે, જેમાં તે દર મહિને રોકાણ કરી શકે, જે નિવૃત્તિ ભંડોળ ઊભું કરવા આવતાં ૩૦ વર્ષ સુધીમાં વાર્ષિક ૧૦ ટકાના દરે વૃદ્ધિ કરે. રામે ભંડોળ માટે દર મહિને કેટલું રોકાણ કરવું જોઈએ ?

ગણતરી:

ગણતરી માટે આપણે ₹ ૧૦ લાખ માટેનું ભંડોળ શોધીશું અને તે પ્રાપ્ત થયા બાદ તેને જરૂરિયાતની રકમ સાથે ગુણાકાર કરીશું:

વ્યાજ/વર્ષની સંખ્યા		₹ ૧૦ લાખનું ભંડોળ એકત્ર કરવા જરૂરી માસિક રોકાણ					
		૫	૧૦	૧૫	૨૦	૨૫	૩૦
૬ ટકા	(૧૪,૩૨૧.૭૨)	(૬,૧૨૫.૦૪)	(૩,૪૬૮.૫૧)	(૨,૧૯૪.૬૯)	(૧,૪૭૧.૫૦)	(૧,૦૨૧.૧૮)	
૮ ટકા	(૧૩,૬૨૧.૩૮)	(૫,૫૧૬.૨૩)	(૨,૯૪૩.૦૯)	(૧,૭૪૬.૨૪)	(૧,૦૯૩.૦૯)	(૭૦૫.૪૧)	
૧૦ ટકા	(૧૨,૯૫૮.૧૧)	(૪,૯૬૩.૮૨)	(૨,૪૮૯.૯૧)	(૧,૩૮૧.૨૪)	(૮૦૪.૪૦)	(૪૮૦.૯૩)	
૧૨ ટકા	(૧૨,૩૨૯.૯૧)	(૪,૪૬૩.૫૭)	(૨,૧૦૧.૧૪)	(૧,૦૮૭.૧૩)	(૫૮૭.૪૭)	(૩૨૪.૫૭)	
૧૫ ટકા	(૧૧,૪૪૯.૨૪)	(૩,૮૦૨.૦૨)	(૧,૬૨૨.૪૧)	(૭૫૩.૫૪)	(૩૬૨.૭૭)	(૧૭૭.૫૬)	

ઉક્ત ટેબલ ઉપરથી આપણે નક્કી કરી શકીએ છીએ કે તેણે ₹ ૧૦ લાખના માસિક રૂ.૪૮૦નું રોકાણ કરવું જોઈએ. તેથી ₹ ૫૪ લાખ માટે તેણે દર મહિને ₹ ૨૫૯૨નું રોકાણ કરવાનું રહેશે. (૫૪/૧૦) x ૪૮૦ = ₹ ૨,૫૯૨

એસાઈન્ટમેન્ટ:

નીચે આપેલા ટેબલને આધારે તમને જરૂરી નિવૃત્તિ ભંડોળની ગણતરી કરો અને તે ભંડોળને આધારે જરૂરી માસિક રોકાણની ગણતરી કરો.

૧. તમારો માસિક ખર્ચ (   )
(ગણતરી માટે તમારો માસિક ખર્ચ ₹ ૧૦,૦૦૦ ધાર્યો છે. જો તમારો ખર્ચ ₹ ૨૦,૦૦૦ હોય તો ભંડોળને ૨ વડે ગુણો).

૨. તમારી નિવૃત્તિના સમયે પાંચ ટકાના ફુગાવાના દર સાથે તમારાં માસિક ખર્ચની જરૂરિયાત. __________

નિવૃત્ત થવા માટેના બાકી વર્ષો	૫	૧૦	૧૫	૨૦	૨૫	૩૦
નિવૃત્તિના સમયે દર મહિને થનારા તમારાં ખર્ચની રકમ	(૧૨,૭૬૨.૮૨)	(૧૬,૨૮૮.૯૫)	(૨૦,૭૮૯.૨૮)	(૨૬,૫૩૨.૯૮)	(૩૩,૮૬૩.૫૫)	(૪૩,૨૧૯.૪૨)
નિવૃત્તિના સમયે દર મહિને થનારા તમારાં ખર્ચની રકમ (જરૂરિયાતના ૮૦ ટકા)	(૧૦,૨૧૦.૨૫)	(૧૩,૦૩૧.૧૬)	(૧૬,૬૩૧.૪૩)	(૨૧,૨૨૬.૩૮)	(૨૭,૦૯૦.૮૪)	(૩૪,૫૭૫.૫૪)

૩. નિયમિત નાણાં પ્રવાહ મેળવવા જરૂરી નિવૃત્તિ ભંડોળ. ______________

નિવૃત્તિ પછીના વર્ષો	₹ ૧૦૨૧૦.૨૫નો ખર્ચ	₹ ૧૩૦૩૧.૧૬નો ખર્ચ	₹ ૧૬૬૩૧.૪૩નો ખર્ચ	₹ ૨૧૨૨૬.૩૮નો ખર્ચ	₹ ૨૭૦૯૦.૮૪નો ખર્ચ	₹ ૩૪૫૭૫.૫૪નો ખર્ચ
૫	૫૮૫,૧૩૦.૯૫	૭૪૬,૭૯૧.૮૪	૯૫૩,૧૧૬.૬૬	૧,૨૧૬,૪૪૫.૨૨	૧,૫૫૨,૫૨૬.૬૧	૧,૯૮૧,૪૬૧.૦૮
૧૦	૧,૧૧૭,૭૦૭.૬૪	૧,૪૨૬,૫૦૯.૬૫	૧,૮૨૦,૬૨૭.૯૬	૨,૩૨૩,૬૩૩.૯૦	૨,૯૬૫,૬૧૧.૧૦	૩,૭૮૪,૯૫૪.૭૭
૧૫	૧,૬૦૨,૪૫૦.૨૮	૨,૦૪૫,૧૭૭.૭૫	૨,૬૧૦,૨૨૨.૬૬	૩,૩૩૧,૩૭૯.૦૫	૪,૨૫૧,૭૭૭.૬૬	૫,૪૨૬,૪૬૫.૪૩
૨૦	૨,૦૪૩,૬૫૫.૧૭	૨,૬૦૮,૨૭૯.૪૧	૩,૩૨૮,૮૯૮.૯૨	૪,૨૪૮,૬૧૨.૩૧	૫,૪૨૨,૪૨૫.૫૬	૬,૯૨૦,૫૪૧.૭૭
૨૫	૨,૪૪૫,૨૩૨.૬૮	૩,૧૨૦,૮૦૫.૩૯	૩,૯૮૩,૦૨૬.૩૮	૫,૦૮૩,૪૬૩.૧૩	૬,૪૮૭,૯૩૦.૨૭	૮,૨૮૦,૪૨૫.૭૮
૩૦	૨,૮૧૦,૭૪૨.૦૨	૩,૫૮૭,૨૯૮.૨૧	૪,૫૭૮,૪૦૨.૫૭	૫,૮૪૩,૩૩૦.૭૮	૭,૪૫૭,૭૩૫.૩૪	૯,૫૧૮,૧૭૦.૧૧

૪. તમારું ભંડોળ એકત્ર કરવા જરૂરી માસિક રોકાણ ____________

ગણતરી માટે, ₹ ૧૦ લાખનું ભંડળ એકત્ર કરવા માટે તમારે નિયમિત રોકાણ કરવાની જરૂર છે. જો તમારી જરૂરિયાત ₹ ૨૦ લાખની હોય તો, માસિક રોકાણની રકમનો ૨ વડે ગુણાકાર કરો.

વ્યાજ/વર્ષની સંખ્યા	₹ ૧૦ લાખનું ભંડોળ એકત્ર કરવા જરૂરી માસિક રોકાણ					
	૫	૧૦	૧૫	૨૦	૨૫	૩૦
૬ %	(૧૪,૩૨૧.૭૨)	(૬,૧૨૫.૦૪)	(૩,૪૬૮.૫૧)	(૨,૧૯૪.૬૯)	(૧,૪૭૧.૫૦)	(૧,૦૨૧.૧૮)
૮%	(૧૩,૬૨૧.૩૮)	(૫,૫૧૬.૨૩)	(૨,૯૪૩.૦૯)	(૧,૭૪૬.૨૪)	(૧,૦૯૩.૦૯)	(૭૦૫.૪૧)
૧૦%	(૧૨,૯૫૮.૧૧)	(૪,૯૬૩.૮૨)	(૨,૪૮૯.૯૧)	(૧,૩૮૧.૨૪)	(૮૦૪.૪૦)	(૪૮૦.૯૩)
૧૨%	(૧૨,૩૨૯.૯૧)	(૪,૪૬૩.૫૭)	(૨,૧૦૧.૧૪)	(૧,૦૮૭.૧૩)	(૫૮૭.૪૭)	(૩૨૪.૫૭)
૧૫%	(૧૧,૪૪૯.૨૪)	(૩,૮૦૨.૦૨)	(૧,૬૨૨.૪૧)	(૭૫૩.૫૪)	(૩૬૨.૭૭)	(૧૭૭.૫૬)

એ વાતની ચોક્કસ નોંધ લેવી કે જેટલું વધુ વળતર, એટલું ઊંચું જોખમ. નાણાકીય પ્રોડક્ટની પસંદગી કરતાં પહેલાં તમારી જોખમ લેવાની ક્ષમતા ચકાસી લેવી સલાહભર્યું છે.

તમારી નેટવર્થને સમજો:

અહીં આપેલા આંકડાને વાંચવા પાંચ મિનિટ ફાળવો:

શ્રી દીપક શાહ (૩૪ વર્ષ)ના પરિવારમાં તેમની પત્ની (૩૦ વર્ષ) જે એક સ્વ-રોજગાર મેળવતા પ્રોફેશનલ છે, પુત્ર (૩ વર્ષ) અને ૫૫ વર્ષીય માતાનો સમાવેશ છે.

વાર્ષિક આવક/ખર્ચની ગણતરી

વસ્તુ	સ્વયં (₹)	પત્ની (₹)	કુલ (₹)
આવક (પગાર / પ્રોફેશનલ)	૨,૦૦,૦૦૦	૬૦,૦૦૦	૨,૬૦,૦૦૦
ખર્ચાઓ			
ઘર ખર્ચ			૧,૨૦,૦૦૦
અન્ય ખર્ચાઓ			૧૬,૦૦૦
હોમ લોન વાર્ષિક ઈએમઆઈ			૬૦,૦૦૦
ભણતર			૧૨,૦૦૦
પર્સનલ લોનની ચુકવણી			૧૫,૦૦૦
એલઆઈસી પ્રીમિયમ * (સ્વયં અને પત્ની)			૭,૦૦૦
મેડિક્લેમ પ્રીમિયમ (સ્વયં અને પરિવાર)			૧૦,૦૦૦

અસ્ક્યામતો અને જવાબદારીઓ	રૂપિયા (₹)
નિવાસ ઘર	૬,૫૦,૦૦૦
બેંક એફડી	૨૭,૦૦૦
એનએસસી	૫૦,૦૦૦
ક્રેડિટ કાર્ડ પુરાંત	૨૫,૦૦૦
ન ભરેલું ફોન બિલ	૨,૦૦૦
બેંક ખાતામાંની પુરાંત	૩૬,૦૦૦
હોમ લોન / ઈએમઆઈ ઓ/એસ	૫,૩૫,૦૦૦
અંગત લોન	૨,૦૦,૦૦૦
સુવર્ણ અલંકારો	૬૦,૦૦૦
પીઓ એમઆઈએસ	૧,૦૦,૦૦૦

અસ્ક્યામતો અને જવાબદારીઓ	રૂપિયા (₹)
શેયર્સ	૪૦,૦૦૦
સ્વ અને પત્ની માટે જીવન વિમો મુદત પ્લાન	૫૦,૦૦૦
ફર્નિચર	૩૦,૦૦૦
ટેલિવિઝન	૧૦,૦૦૦
ઘરઘથ્થુ સાધનો	૨૫,૦૦૦
ન ચૂકવેલું કેન્દ્રીત બિલ	૨,૦૦૦
પીએફ (સ્વત:)	૮૫,૦૦૦
વીજ માલો	૩,૦૦૦
કંપની એફડી	૨૫,૦૦૦

પરિવાર પાસે કઈ અસ્ક્યામતો છે ?

૧. ______________________
૨. ______________________
૩. ______________________
૪. ______________________
૫. ______________________
૬. ______________________
૭. ______________________
૮. ______________________
૯. ______________________
૧૦______________________

પરિવાર પાસેની અસ્ક્યામતોનું વર્ગીકરણ તમે કઈ રીતે કરશો ?

૧. ______	૬. ______
૨. ______	૭. ______
૩. ______	૮. ______
૪. ______	૯. ______
૫. ______	૧૦ ______

એવી કઈ શક્યતઃ અસ્ક્યામતો છે જે પરિવારની સંપત્તિમાં વધારો કરી શકશે ?

૧. ______	૬. ______
૨. ______	૭. ______
૩. ______	૮. ______
૪. ______	૯. ______
૫. ______	૧૦ ______

શીખ: **પરિવારનું ધ્યાન એવી અસ્ક્યામતો પર હોવું જોઈએ કે પરિવારની સંપત્તિમાં વધારો કરી શકે.**

પરિવાર માટેની દરેક જવાબદારીની યાદી.

૧. ______	૬. ______
૨. ______	૭. ______
૩. ______	૮. ______
૪. ______	૯. ______
૫. ______	૧૦ ______

શ્રી શાહના પરિવારની નેટવર્થની ગણતરી કરો

ચકાસણીઃ

૧. તમારી એવી અસ્ક્યામતો શોધો જે તમને આવક રળી આપે.

૨. તમારી જવાબદારીઓ નક્કી કરો.

૩. આજના દિવસ પ્રમાણે તમારી નેટવર્થની ગણતરી કરો.

બજેટિંગ (અંદાજપત્ર તૈયાર કરવું)

નાણાકીય આયોજનમાં પ્રથમ કદમ અંદાજપત્ર તૈયાર કરવાનું છે. અંદાજપત્ર એ આવકના અને જાવકના અનુસરણ, આયોજન અને અંકુશ માટેની પ્રક્રિયા છે. તેમાં આવકના બધા સ્રોતોને ઓળખવાનો અને વ્યક્તિના ભાવિ નાણાકીય ધ્યેયો પૂરા કરવા માટે બધા વર્તમાન અને ભાવિ ખર્ચને આવરી લેવાનો સમાવેશ થાય છે. બજેટ તૈયાર કરવાનો મુખ્ય હેતુ ખર્ચ માટેની ફાળવણી બાદ નિશ્ચિતપણે બચત કરવાનો છે.

અંદાજપત્ર તૈયાર કરવાના લાભઃ

- તે વિવિધ સ્તરે વધુ પડતા ખર્ચને રોકવા માટેના અવરોધો અને સંતુલનો સ્થાપે છે.

- ભંડોળની અનપેક્ષિત જરૂરિયાતને ગણતરીમાં લે છે.
- તમને શિસ્તબદ્ધ કરે છે.
- નિવૃત્તિ બાદ જીવન ધોરણને જાળવી રાખવામાં સહાય કરે છે.

અંદાજપત્ર તૈયાર કરવા માટેના પગલાંઃ

ચરણ ૧ - તમારી આવક ગણોઃ તમારા પગાર અને મૂડીરોકાણ પરના વ્યાજ સહિત બધા સ્રોતોની આવક ગણો.

ચરણ ૨ - આવશ્યક જરૂરિયાતો માટેના ખર્ચની ગણતરી કરો. તમારા જરૂરી ખર્ચ ગણો, જેમાં ભાડું, કરિયાણું, વસ્ત્રો, ટેલિફોન, વીજળી બિલ અને ઈંધણ તેમ જ વાહનની જાળવણીનો ખર્ચઃ પ્રત્યેક પર ખર્ચાનારી રકમ ગણો.

ચરણ ૩ - તમારું કુલ દેવું, તેના પરના વ્યાજ સહિત ગણો.

ચરણ ૪ - તમારાં બિનઆવશ્યક ખર્ચા નક્કી કરોઃ બિનઆવશ્યક ખર્ચાઓમાં રજાઓ, ભેટો, રેસ્ટોરાં જમણનો સમાવેશ હોઈ શકે. એ પ્રત્યેક પર ખર્ચાયેલી રકમ ગણો.

ચરણ ૫ - તમારી બચત ગણોઃ તમારી બચતની ગણતરી કરોઃ ચરણ ૨, ૩ અને ૪માંની રકમના સરવાળાને ચરણ ૧માંની રકમમાંથી બાદ કરીને તમે બચત ગણી શકશો.
એ સમજો કે જીવનમાં અનપેક્ષિત ઘટનાઓ બનતી હોય છે. પ્રસંગોપાત તમારે તમારાં બજેટ પ્લાનને તોડવો પડે અથવા પુનઃ ઘડવો પડે. જોકે ઘટ નિવારવા દેવું કરવાનું ટાળો અને બજેટને બને એટલા વળગી રહો.

મૂડીરોકાણ પર ફુગાવાની અસર

જ્યારે તમે તમારાં મૂડીરોકાણનું આયોજન કરતા હો ત્યારે એ મહત્ત્વનું છે કે તમે તમારાં મૂડીરોકાણ પર ફુગાવાની અસરોને ધ્યાનમાં લો. સાદા શબ્દોમાં કહીએ તો ફુગાવો એ ભાવોમાં થયેલો વધારો છે. સમયાંતરે ચીજવસ્તુઓ અને સેવાઓની કિંમતો વધે છે એથી રૂપિયાનું મૂલ્ય ઘટતું જાય છે, કારણ કે તમે ગયા મહિને અથવા ગયા વર્ષે જેટલા રૂપિયામાં ખરીદી કરી શક્યા હતા એટલી ચીજો એટલા જ રૂપિયામાં અત્યારે ખરીદી શકતા નથી.

ફુગાવાની મારા મૂડીરોકાણ નિર્ણય પર કેવી અસર થાય છે ?

પાંચ વર્ષ પૂર્વે વડાપાંઉ ₹ ૧માં મળતું હતું અત્યારે તેના ₹ ૭ થાય છે. કિંમતમાં વધારો જથ્થામાં કે ગુણવત્તામાં વધારો થવાને પગલે નહીં, પરંતુ તેમાં વપરાતા ઘટકોની કિંમતમાં થયેલા વધારાના કારણે છે. કેટલીક અસ્ક્યામતોની કિંમતમાં થયેલા ફેરફારને જુઓ.

અસ્ક્યામતો	**કિંમતો (૨૦૦૧-૦૨માં)**	**કિંમતો (૨૦૦૯-૧૦)**
ખાંડ (૧ કિ. ગ્રામ)	૧૬.૦૦	૪૦
ખાદ્ય તેલ (૫ લિટર)	૨૯૦.૦૦	૫૦૦.૦૦
સોનું (૧૦ ગ્રામ)	૪,૪૭૪.૦૦	૧,૭૧૩
ચાંદી (૧ કિ. ગ્રા.)	૭,૮૬૮.૦૦	૨૮,૩૪૫.૦૦
ચોખા (૧ કિ. ગ્રા.)	૧૪.૦૦	૩૫.૦૦
પેટ્રોલ (૧ લિટર)	૩૩.૪૬	૪૮.૮૩
ડીઝલ (૧ લિટર)	૧૯.૮૮	૩૬.૭૪

રોકાણકારોને સૌથી મોટો ભય ફુગાવાનો હોય છે, કારણ કે તે તમારાં મૂડીરોકાણના મૂલ્યને પિગાળી નાખે છે. ઉદાહરણઃ- જો તમે ₹ ૧૦૦૦ એક વર્ષની ફિક્સ્ડ ડિપોઝિટમાં રોક્યા, જેના પર પાંચ ટકા વળતર મળશે તો એક વર્ષમાં રકમ ₹ ૧૦૫૦ થશે. જો એ વર્ષે ફુગાવાનો દર ૬ ટકા રહેશે તો તમારો ખર્ચ કે જે ₹ ૧૦૦૦ હતો તે વર્ષે વધીને ₹ ૧૦૬૦ થશે. આમ એક વર્ષ સુધી તમે નાણાં રોક્યાં હોવા છતાં તમારી સ્થિતિ આગલા વર્ષ કરતાં ખરાબ હશે, કારણ કે તમારાં મૂડીરોકાણો પર તમને ફુગાવાના દરથી નીચું વળતર મળ્યું છે.

ફુગાવાની વિપરિત અસરોને નિવારવા રોકાણકાર કયાં પગલાં લઈ શકે ?

તમારાં 'વાસ્તવિક વળતર દર (રિયલ રેટ ઓફ રિટર્ન' કે જેની તમે અપેક્ષા રાખો છો એ ગણવા માટે ફુગાવાની અસરોને ગણતરીમાં લો. ફુગાવાના વર્તમાન દરથી વાકેફ રહેવા ઉપરાંત નિષ્ણાંતો ભવિષ્યમાં ફુગાવાનો દર કેટલો રહેવાની અપેક્ષા રાખે છે એની જાણકારી રાખવી આવશ્યક છે. વર્તમાન મૂડીરોકાણોના મૂલ્ય અને ભાવિ મૂડીરોકાણોના આકર્ષણ એ બંનેમાં ફુગાવો કેટલો રહેશે એની ધારણા પ્રમાણે ફેરફાર થશે. એ પણ યાદ રાખો કે સ્થિર આવક માટેનાં મૂડીરોકાણો ફુગાવાનો સૌથી અધિક ભોગ બને છે. જો તમે ચોક્કસ વ્યાજ દરે રોકાણ કર્યું હોય અને ફુગાવો વધે તો તમારી કમાણી વધશે નહીં અને તમને નકારાત્મક વળતર મળશે.

જોખમ અને વળતર

જોખમ અને વળતર સાથે સાથે ચાલે છે. જોખમની વ્યાખ્યા એ રીતની કરી શકાય કે મૂડીરોકાણના નાણાંનો સંપૂર્ણ અથવા આંશિક હિસ્સો ગુમાવાઈ શકે. સારી બાબત એ છે કે મૂડીરોકાણનું જોખમ ઈનામ સાથે હોય છે એટલે જ સંપૂર્ણ પ્રક્રિયા કરવા યથાર્થ બની રહે છે.

જોખમ અંગે એ પાયાની વાત યાદ રાખવાની કે સંભવિત વળતરમાં વધાર સાથે જોખમ વધે છે. જોખમ જેટલું મોટું એટલી સંભવિત ચુકવણી પણ મોટી (બે શબ્દો 'સંભવિત ચુકવણી'ને ન ભૂલો એની કોઈ ગેરન્ટી નથી)

જોખમહીન જણાતાં બચત ખાતાં અને ગવર્નમેન્ટ બોન્ડ્સ પણ ફુગાવાના દરથી ઓછું વળતર પ્રાપ્ત કરવાનું જોખમ ધરાવે છે. જો વળતર ફુગાવાના દર કરતાં ઓછું હોય તો મૂડીરોકાણ નિરર્થક બની રહે છે, કારણ કે તમારી કમાણી વધતી નથી, જે ભિન્ન મૂડીરોકાણ સાધનમાં કદાચ વધી હોય.

જ્યારે તમે રોકાણ જાળવી રાખો ત્યારે જોખમનું વ્યવસ્થાપન કરવા પગલાં લો એ જરૂરી છે. એક વાર તમે એક વર્ગની અસ્ક્યામતમાં મૂડીરોકાણ કર્યું હોય તો તમારે તમારાં રોકાણોનું સંચાલન કરવું જોઈએ અને કોઈ પણ મુશ્કેલી નિવારવા બજારની વિવિધ ઘટનાઓથી વાકેફ રહેવું જોઈએ. જ્યારે વળતરો અસામાન્યપણે ઊંચા દર્શાવાઈ રહ્યા હોય ત્યારે સંભવિત જોખમોને હંમેશા તપાસો.

ચક્રવૃદ્ધિની શક્તિ

તમારાં નાણાકીય આયોજનમાં આગળ વધો તો ધ્યાનમાં આવશે કે ચક્રવૃદ્ધિની જાદુઈ શક્તિ એ સલામતીપૂર્વક અને નિશ્ચિતપણે સંપત્તિ નિર્માણ માટે સૌથી શક્તિશાળી સાધન (ટૂલ) છે. આલ્બર્ટ આઈન્સ્ટાઈને એક વાર ટિપ્પણી કરી હતી કે, 'બ્રહ્માંડમાં ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ સૌથી વધુ શક્તિશાળી બળ છે.' ચક્રવૃદ્ધિ એ એકદમ સરળ ખ્યાલ છે, જે આશ્ચર્યકારક વળતર ઓફર કરે છેઃ જો તમે આપેલા વળતરે તમે તમારાં મૂડીરોકાણમાં નાણાં રોકો અને પછી તેમાંથી થતી આવકનું ફરી રોકાણ કરો, તમારું મૂડીરોકાણ સમયાંતરે નોંધપાત્ર વૃદ્ધિ પામે છે. સાદા વ્યાજ સાથે, તમને માત્ર મુદ્દલ (એટલે કે શરૂઆતમાં તમે જે રકમનું રોકાણ કરો તે) પર વ્યાજની કમાણી થાય છે; ચક્રવૃદ્ધિ સાથે, તમે મુદ્દલ તથા કમાયેલા વ્યાજ પર વ્યાજ મેળવો છો.

દા.ત.૩૦ વર્ષ માટે ૯ ટકાનું વળતર ઓફર કરતી સ્કીમમાં વર્ષના ૨૦ હજારના હિસાબે (દર મહિને ₹ ૧૦૦૦) મૂડીરોકાણ પર ચક્રવૃદ્ધિની અસર તપાસીએ. ₹ ૩.૬ લાખનું કુલ મૂડીરોકાણ (મુદ્દલ) ૩૦ વર્ષે વધીને ₹ ૧૭.૮૩ લાખ થશે.

શિસ્તબદ્ધ મૂડીરોકાણને ચક્રવૃદ્ધિ પુરસ્કૃત કરે છે અને લાંબા સમય ગાળે ઉત્તમ કામ કરે છે. ઉપરોક્ત ઉદાહરણમાં પ્રથમ ૨૦ વર્ષનું વળતર માત્ર ₹ ૬.૬૯ લાખ છે. છેલ્લાં ૧૦ વર્ષ ચક્રવૃદ્ધિની શક્તિ ગુણક અસર દર્શાવે છે. લાંબા સમય સુધી તમે તમારાં નાણાંને હાથ ન લગાડો તો તે ઝડપથી અને મોટા પ્રમાણમાં વધે છે. દા.ત. ઉપરોક્ત મૂડીરોકાણ પેટર્નને તમે ૪૦ વર્ષ સુધી લંબાવો તો તમને ₹ ૪૪.૨૦ લાખ મળશે.

ચક્રવૃદ્ધિ, આમ, આશ્ચર્યકારક સાધન છે જે તમારાં નાના મૂડીરોકાણને લાંબા સમય ગાળે સંપત્તિમાં પરિવર્તિત કરે છે. તમે મૂડીરોકાણની વહેલી શરૂઆત કરો તો તે ઉત્તમ કામ કરે છે અને નાણાંને તેમાં રહેવા દો. તમે હમણાં જ મૂડીરોકાણની શરૂઆત કરો એ માટે ચક્રવૃદ્ધિ એ, હકીકતમાં, એકમાત્ર મહત્ત્વનું કારણ છે. રોજ તમે રોકાણ કરો એ દિવસ છે જે દિવસે નાણાં તમારાં માટે કામ કરે છે, જે નાણાકીય રીતે સલામત અને સ્થિર ભવિષ્ય સુનિશ્ચિત કરવામાં મદદરૂપ થાય છે.

ઉદાહરણઃ ચક્રવૃદ્ધિની શક્તિ

સંતોષ અને સુનીલ મિત્રો છે અને બંને વાર્ષિક ૧૦ ટકાના દરે ₹ ૧ લાખ રોકવા માગે છે. પરંતુ સંતોષને ૧૦ ટકાના દરે ચક્રવૃદ્ધિ મળશે અને સુનીલને તેમના મૂડીરોકાણ પર ૧૦ ટકાના દરે સાદું વ્યાજ મળશે.

હવે જુઓ ચક્રવૃદ્ધિની શક્તિઃ

વર્ષ	૧૦ ટકાના દરે ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ	૧૦ ટકાના દરે સાદું વ્યાજ
૧	૧,૧૦,૦૦૦.૦૦	૧,૧૦,૦૦૦.૦૦

૨	૧,૨૧,૦૦૦.૦૦	૧,૨૦,૦૦૦.૦૦
૩	૧,૩૩,૧૦૦.૦૦	૧,૩૦,૦૦૦.૦૦
૪	૧,૪૬,૪૧૦.૦૦	૧,૪૦,૦૦૦.૦૦
૫	૧,૬૧,૦૫૧.૦૦	૧,૫૦,૦૦૦.૦૦
૨૦	૬,૭૨,૭૫૦.૦૦	૩,૦૦,૦૦૦.૦૦
૨૫	૧૦,૮૩,૪૭૦.૨૩	૩,૫૦,૦૦૦.૦૦
૩૦	૧૭,૪૪,૯૪૦.૨૩	૪,૦૦,૦૦૦.૦૦

૧. એક વર્ષ બાદ બંનેને સરખી રકમ મળશે એટલે કે ₹ ૧,૧૦,૦૦૦.

૨. ૫ વર્ષ બાદ સંતોષને ₹ ૧,૬૧,૦૫૧ મળશે અને સુનીલને ₹ ૧,૫૦,૦૦૦ મળશે.

૩. ૩૦ વર્ષ બાદ સંતોષને ₹ ૧૭,૪૪,૯૪૦ મળશે અને સુનીલને ₹ ૪,૦૦,૦૦૦ મળશે.

૩૦ વર્ષમાં ₹ ૧૩.૪ લાખનો તફાવત.

૧. દિવ્યા વાર્ષિક ૭ ટકાના ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજના દરે કમાણી આપતા એકાઉન્ટમાં આજે ₹ ૫૦૦નું મૂડીરોકાણ કરે છે. તો નીચેનાં વર્ષોમાં તેનું મૂલ્ય કેટલું થશે ?

એ. ૫ વર્ષમાં

બી. ૧૦ વર્ષમાં

સી. ૨૦ વર્ષમાં

૨. હવે દિવ્યાને એવું એકાઉન્ટ મળ્યું છે જે વાર્ષિક ૧૦ ટકાના ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ દરે કમાણી કરે છે, તો તેના ₹ ૫૦૦નું મૂલ્ય કેટલું થશે ?

એ. ૫ વર્ષમાં

બી. ૧૦ વર્ષમાં

સી. ૨૦ વર્ષમાં

૭૨નો નિયમ

તમે હવે જાણો છે કે ચક્રવૃદ્ધિનો ખ્યાલ એટલે તમારાં નાણાં તમે ઊંઘતા હો ત્યારે પણ વધુ પૈસા બનાવે છે. આ કેટલું શક્તિશાળી છે તે જોવાના એક પ્રકારને ૭૨નો નિયમ કહેવાય છે.

ગણિતશાસ્ત્રીઓ કહે છે કે ૭૨ને વ્યાજ દર વડે ભાગો અને જુઓ કે તમારાં નાણાંને બમણાં થતાં કેટલો સમય લાગશે. ધારો કે, તમારાં દાદાદાદી/નાનાનાનીએ તમારાં જન્મદિને તમને ₹ ૨૦૦ આપ્યા અને તમારે તેનું રોકાણ કરવું છે. વર્ષે ૬ ટકાનું વ્યાજ મળતું હોય તેવા ખાતામાં તમે નાણાં મૂકશો તો તેના ₹ ૪૦૦ થતાં કેટલાં વર્ષ લાગશે ?

૭૨ ÷ ૬ ટકા વ્યાજ = ૧૨ વર્ષ

એટલે કે ૧૨ વર્ષમાં તમારાં નાણાં બમણાં થઈને ₹ ૪૦૦ થશે. પરંતુ તમારા પપ્પા તમને એ નાણાં ૯ ટકા વ્યાજની કમાણી આપતા ખાતામાં મૂકવા કહે તો ?

૭૨ ÷ ૯ ટકા વ્યાજ = ૮ વર્ષ

હવે તમને તે ₹ ૪૦૦ માત્ર આઠ વર્ષમાં જ મળશે. તમે થોડું વધુ વ્યાજ કમાઈને તમારાં નાણાં બમણાં કરવાનો સમય ૪ વર્ષ ઘટાડી નાખ્યો અને આમાં તમારે ખાતામાં વધુ પૈસા ભરવાની જરૂર પડતી નથી. નાણાં બમણાં થવાની પ્રક્રિયા ઝડપી બનશે.

પરંતુ જો આઠ વર્ષ તમને બહુ લાગતાં હોય અને માત્ર ૪ વર્ષમાં જ તમને ₹ ૪૦૦ જોઈતા હોય તો શું કરવું ? કેટલા નિશ્ચિત સમયમાં તમારે તમારાં નાણાંને બમણાં કરવા કેટલા વ્યાજ દરે તમારે કમાણી કરવી જોઈએ એ પણ ૭૨નો નિયમ તમને કહી શકે છે. તો ચાર વર્ષ માટે વ્યાજનો દર થશેઃ

૭૨ ÷ ૪ = ૧૮ ટકા વ્યાજ

તમે હવે જોઈ શકો છો કે વ્યાજ દરમાં નાનો તફાવત પણ તમારાં નાણાંની ચક્રવૃદ્ધિની ઝડપમાં મોટો તફાવત કરી શકે છે.

નાણાંનું સમય મુલ્ય

જેમ સમય પસાર થાય છે, તેમ તમને એ હકીકતનું ભાન થશે કે ૧૦ વર્ષ પૂર્વે ₹ ૧૦માં ફુલ લન્ચ ખરીદવાનું તમને પરવડી શકતું હતું, આજે માત્ર શાકભાજીના થોડા ટુકડા લેવાનું પણ તમને માંડ પરવડી શકે. આનો અર્થ એ થયો કે આજે હજાર રૂપિયાની નોટનું મૂલ્ય પાંચ વર્ષ પછીના તેના મૂલ્યથી ઊંચું છે. નોટ સમાન જ છે, પરંતુ જો તમારી પાસે તે આજે હોય તો તમે એ પૈસાથી ઘણું કરી શકો છો. ₹ ૧૦૦૦નું મૂલ્ય ફુગાવાને કારણે ઘટી જશે.

એકદમ પાયાના સ્તરે નાણાંનું સમય મૂલ્ય દર્શાવે છે કે સમય અક્ષરશઃ નાણું છે - હમણાં નાણાંનું જેટલું મૂલ્ય છે તેટલું ભવિષ્યમાં નહીં હોય અને ભવિષ્યનું મૂલ્ય હશે તે આજે નહીં હોય.

૩. યોગ્ય મૂડીરોકાણ વિકલ્પોની પસંદગી

મૂડીરોકાણના શ્રેષ્ઠ વિકલ્પની પસંદગી વ્યક્તિગત સંજોગો તેમ જ બજારની સામાન્ય સ્થિતિ પર આધાર રાખશે. એક હેતુ માટેનું મૂડીરોકાણ બીજાની જરૂરિયાતોને કદાચ માફક ન પણ આવે. યોગ્ય મૂડીરોકાણ એ ત્રણ બાબતનું સમતોલન છેઃ તરલતા, સલામતી અને વળતર.

તરલતા

ખર્ચાને પહોંચી વળવા કેટલી સરળતાથી મૂડીરોકાણનું રોકડમાં રૂપાંતર થઈ શકે એનો આમાં સમાવેશ થશે. જીવનના સામાન્ય પ્રવાહમાં ઉદ્ભવતી તાકીદની જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા કેટલાક તરલ મૂડીરોકાણની જરૂર પડે છે.

સલામતી

આ મૂડીરોકાણના જોખમના પરિબળ અંગે છે. સૌથી ખરાબ કિસ્સો રોકેલા તમામ નાણાં ગુમાવવાનો છે.

થોડી હળવી બાબત એટલે આવક ગુમાવવી અથવા નીચી આવક વૃદ્ધિ અથવા મૂડીરોકાણની વૃદ્ધિ. ફુગાવો પણ એક જોખમ છે, કારણે નાણાંનું ખરીદ મુલ્ય ઘટે છે.

વળતર

મૂડીરોકાણ દ્વારા થતી આવક એ વિચારણાનું એક અન્ય પરિબળ છે. સલામત મૂડીરોકાણ સ્થિર, પરંતુ નીચી (ઓછી) આવક ઓફર કરે છે અને જોખમી મૂડીરોકાણ ઊંચા વળતરની ઓફર કરે છે અથવા વળતર બિલકુલ મળતું નથી.

કેટલાક ટૂંકા ગાળાના અને લાંબા ગાળાના નાણાકીય મૂડીરોકાણના વિકલ્પ ઉપલબ્ધ છે, જેમાંના કેટલાક અહીં આગળ આપવામાં આવ્યા છેઃ

આમ, પંસદગી માટે મૂડીરોકાણના અલગ અલગ વિકલ્પ ઉપલબ્ધ છે. હવે પછીના પ્રકરણમાં અમે આ વિકલ્પો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીશું અને તેના વિષે સમજાવીશું.

૪. અસ્ક્યામતોની ફાળવણીનો વ્યૂહ

પ્રત્યેક અસ્ક્યામતનો વર્ગ પોતાનાં જોખમો અને વળતર ધરાવે છે. ઈક્વિટી મૂડીરોકાણોને જોખમી મૂડીરોકાણ ગણવામાં આવે છે, કારણ કે તેમાં રોકેલી સંપૂર્ણ મૂડીનું ધોવાણ પણ થઈ શકે છે, જ્યારે સરકારી બોન્ડ્સને જોખમ મુક્ત ગણવામાં આવે છે, કારણ કે તમને વિશ્વાસ હોય છે કે સરકાર વ્યાજની ચુકવણીઓમાં નિષ્ફળ નહીં જાય.

અહીં જ અસ્ક્યામતની ફાળવણી મહત્ત્વની ભૂમિકા ભજવે છે. અસ્ક્યામતોની ફાળવણી એ તમારાં નાણાંને તમારી આવક અને જોખમ સહેવાની ક્ષમતા અનુસાર વિવિધ વર્ગની અસ્ક્યામતોમાં રોકાણ કરવા માટેની ટેક્નિક છે.

અસ્ક્યામતની ફાળવણીમાં મહત્ત્વની ત્રણ બાબતો નક્કી કરવાની રહે છેઃ

- તમારી સમય મર્યાદા
- જોખમ સહેવાની શક્તિ
- તમારાં વ્યક્તિગત સંજોગો

તમારી વય, જીવનશૈલી અને કુટુંબ પ્રતિની જવાબદારીઓને આધારે તમારાં નાણાકીય લક્ષ્યો જુદા-જુદા હશે. વિવિધ વર્ગની અસ્ક્યામતોમાં ભંડોળની ફાળવણી કરતી વખતે તમે વૈવિધ્યકરણનો લાભ લઈ શકો એ માટે ભંડોળની વિવિધ અસ્ક્યામતોના વિતરિત કરો એ મહત્ત્વનું છે.

સામાન્ય રીતે, વય આધારિત અસ્ક્યામત ફાળવણીમાં જ્યારે ઈક્વિટીને ભંડોળ ફાળવવામાં આવે એનો આધાર રોકાણકારની વય હોય છે. આ મોડેલનો મુખ્ય વિચાર એ છે કે રોકાણકારની વય જેમ વધે તેમ તેનો પોર્ટફોલિયો વધુ સંયમિત થવો જોઈએ. આ એક સામાન્ય નિયમ છે. જોકે રોકાણકારને પોતાને શું અનુકૂળ આવશે એનો નિર્ણય એ જાતે કરે એ જ યોગ્ય હશે.

૫. સ્વ આકલન

નાણાકીય દૃષ્ટિએ તમે ક્યાં છો એ જાણવા નાણાકીય સ્ટેટમેન્ટ તૈયાર કરવા એ શ્રેષ્ઠ માર્ગ છે. નાણાકીય સ્ટેટમેન્ટમાં મુખ્ય બાબત વ્યક્તિની સંપૂર્ણ અસ્ક્યામતો અને જવાબદારીઓની ગણતરી છે.

લક્ષ્યો નક્કી કરવા

નાણાકીય આયોજનનું સૌથી મહત્ત્વનું પગલું તમે શું કરવા માગો છો એ જાણવા અને સમજવાનું છે. નાણાં એ તમારી ઈચ્છાઓને સંતોષવા માટે વપરાતું સાધન છે. તમને ખરેખર શું જોઈએ છે એ જાણો તો તે પૂર્ણ કરવા તમને કેટલું જોઈશે એનું આયોજન કરવામાં સરળતા રહેશે.

અસ્ક્યામતોની યાદી બનાવવી

લક્ષ્યો એક વાર નક્કી કર્યા પછી એ જોવાનું કે તે પૂરા કરવા કઈ અસ્ક્યામતો ઉપલબ્ધ છે. અસ્ક્યામતોને તેમની તરલતા અને લાંબા ગાળાના મૂલ્યની સ્થિરતાને આધારે વર્ગીકરણ કરવાની જરૂર છે. અસ્ક્યામતોની પસંદગી અને વર્ગીકરણ તમને એ સમજવામાં મદદ કરશે કે તેમાંથી ક્યારે અને કેટલી રોકડ સર્જાશે. તમારા ઘર, શેર્સ, મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ, ફિક્સ્ડ ડિપોઝિટ્સ, સેવિંગ એકાઉન્ટમાં રાખેલા નાણાં સહિતના મૂડીરોકાણો વગેરેની તમારી બધી અસ્ક્યામતોની યાદી બનાવો.

જવાબદારીઓની યાદી બનાવવી

ઉપલબ્ધ અસ્ક્યામતોની યાદી તૈયાર કરવા જેટલો જ મહત્ત્વનું કાર્ય જવાબદારીઓનું કાર્ય તૈયાર કરવાનું છે. આદર્શ સ્થિતિ એ છે કે અસ્ક્યામતો હંમેશા જવાબદારીઓ કરતાં અધિક હોવી જોઈએ અન્યથા જવાબદારીઓ પૂરી કરવા અસ્ક્યામતોમાં મૂડીરોકાણ કરવું જરૂરી થઈ જશે અને કેટલીક અસ્ક્યામતો આવક અને મૂડીરોકાણ હેતુ માટે બાકી રહેશે.

સંભવિત ભાવી કમાણી

તમારી ભાવી કમાણીઓનો અંદાજ મેળવવા તમારે કેટલીક ધારણાઓ કરવી પડશે. એમાંની કેટલીક નીચે પ્રમાણેની હોઈ શકેઃ-

જો તમે પગાર મેળવતા કર્મચારી હો તો તમારી પગારની આવક નિવૃત્તિ સુધીમાં વર્ષે ૮ ટકાના દરે વધશે એમ ધારી લેવું સલામત રહેશે.

ડેટ રોકાણો પરના વળતરમાં વર્ષે ૭ ટકા અને ઈક્વિટી મૂડીરોકાણ પરના વળતરમાં વર્ષે ૧૨ ટકાનો વધારો થશે એમ ધારી શકાય.

ઉપરોક્ત કહેલા માત્ર નિર્દેશાત્મક વળતરો છે. વાસ્તવિક વળતરો બજારની પરિસ્થિતિઓ પ્રમાણે ભિન્ન ભિન્ન હોઈ શકે છે.

શક્ય ભાવિ ખર્ચાઓ

અહીં પણ તમારે ધારણા કરવી પડશે, જેમ કે લાંબા ગાળાનો ફુગાવા દર વર્ષે ૫ ટકાનો રહેશે.

ઘરેલુ અને અંગત જીવનનો ખર્ચ (મનોરંજન, શિક્ષણ, લગ્ન વગેરે) વર્ષે ૮ ટકા (ફુગાવાના દર કરતાં ૩ ટકા અધિક)ના દરે વધે છે.

આયોજન

અસ્ક્યામતોમાંથી સર્જાતા રોકડ પ્રવાહોની સાથે જવાબદારીઓનો મેળ બેસાડવો એ જ નાણાકીય આયોજનનું હાર્દ છે. નાણાકીય આયોજનમાં લક્ષ્યોને જવાબદારીઓ ગણવામાં આવે છે, કારણ કે તેમાં રોકડની જાવક થાય છે. આ બહુચરણાત્મક અભિગમ છે.

ઉદાહરણઃ-

ધારો કે તમારું લક્ષ્ય તમારાં બાળકના ઉચ્ચ શિક્ષણ માટે પર્યાપ્ત નાણાંની વ્યવસ્થા કરવાનો છે.

ચરણ ૧: તમારાં બાળકને ઉચ્ચ વ્યાવસાયિક શિક્ષણની ક્યારે જરૂર પડશે એટલા વર્ષોની સંખ્યા ગણો.

ચરણ ૨: આજનું શૈક્ષણિક ખર્ચ નક્કી કરો. આની ગણતરી તમે પ્રોફેશનલ કોર્સની વર્તમાન કિંમતને અંદાજિત વાર્ષિક ફુગાવાના દર સાથે ગુણીને કરી શકશો.

ચરણ ૩: ધારો કે આજે પ્રોફેશનલ કોર્સની આજની કિંમત ₹ ૧ લાખ છે. આજથી ૧૨ વર્ષ પછી તેની કિંમત ધારેલા વાર્ષિક ૫ ટકાના ફુગાવાના દર સાથે ₹ ૧,૦૦,૦૦૦ X ૧.૦૫^૧૨ = ₹ ૧,૭૯,૫૮૫ થશે.

ચરણ ૪: હવે પછીનું પગલું ભાવિ રોકડ ખર્ચની વર્તમાન મુલ્યની ગણતરી કરવાનું છે. આ ગણવા માટે તમારે નાણાંના ભાવિ મૂલ્યને તમારા અપેક્ષિત વળતરના દર દ્વારા ભાગવાનું રહેશે.

₹ ૧,૦૦,૦૦૦નું ભાવિ મૂલ્ય ઉપર ગણ્યા પ્રમાણે ₹ ૧,૭૯,૫૮૫ થશે. ૧૨ વર્ષ માટે ૮ ટકાના અંદાજિત વાર્ષિક દરે એ ભાવિ મૂલ્યનું વર્તમાન મૂલ્ય ₹ ૧,૭૯,૫૮૫ / ૧.૦૮^૧૨ જે બરાબર ₹ ૭૧,૩૧૫ થશે એટલે ૧૨ વર્ષ પછી તમારા બાળકના શિક્ષણ માટે ₹ ૧,૦૦,૦૦૦ ખર્ચવા આજે તમારે ₹ ૭૧,૩૧૫ અસ્ક્યામતમાં રોકવા પડશે.

ચરણ ૫: ભવિષ્યમાં આવવાની ધારણા રાખતા હો એ પ્રત્યેક રોકડ પ્રવાહનું વર્તમાન મૂલ્ય તમારે ગણવું જોઈએ અને ભવિષ્યના ખર્ચને પહોંચી વળે એટલી આવક કરતી અસ્ક્યામત શોધવી પડે. આ પ્રક્રિયાનું પુનરાવર્તન તમારે તમારા બધા ભાવિ લક્ષ્યાંકો માટે કરવાની જરૂર રહેશે. તમારા ભાવિ ખર્ચાની ગણતરી કરો અને આજે જ બચત શરૂ કરો, જેથી તમે તે બધાને પહોંચી વળી શકવાની સ્થિતિમાં હો.

૬. બચતો અને મૂડીરોકાણ સંબંધિત પ્રોડક્ટ્સ

બેન્કો

બેન્ક ડિપોઝિટ્સ એ સલામત મૂડીરોકાણ છે, કારણ કે ભારતની ડિપોઝિટ ઈન્સ્યુરન્સ એન્ડ ક્રેડિટ ગેરેન્ટી સ્કીમ હેઠળ તમામ બેન્ક ડિપોઝિટ્સ વધુમાં વધુ ₹ ૧,૦૦,૦૦૦ સુધીનું વિમા કવચ ધરાવે છે. બેન્કો નિયંત્રણને આધીન છે અને રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા દ્વારા નિયમન કરવામાં આવે છે. તેઓ ગ્રાહકની જરૂરિયાતોને આધારે વિવિધ પ્રકારની ડિપોઝિટ ઓફર કરે છે. બેન્ક ડિપોઝિટસ તેમના વળતર કરતાં તેમની પ્રવાહિતા અને સલામતી માટે વધુ પસંદ કરવામાં આવે છે. ફિક્સ્ડ ડિપોઝિટ રિસિપ્ટ્સ સામે ડિપોઝિટ રકમની ૭૫-૯૦ ટકા સુધીની લોન મેળવવાનું શક્ય છે.

ડિપોઝિટના પ્રકાર અને મુખ્ય લક્ષણો

સેવિંગ્સ બેન્ક એકાઉન્ટ (બચત બેન્ક ખાતું)

- લોકો દ્વારા અવારનવાર વપરાતું પ્રથમ બેન્કિંગ પ્રોડક્ટ
- નીચું વ્યાજ તેમ છતાં, ઊંચી પ્રવાહિતા
- ગ્રાહકોમાં બચતની આદત કેળવવા માટે યોગ્ય

બેન્ક ફિક્સ્ડ ડિપોઝિટ (બેન્ક એફડી)

- નિશ્ચિત વ્યાજ દરે નિર્ધારિત સમય (૩૦ દિવસથી ઓછા નહીં) માટે બેન્કમાં ફંડ મૂકવામાં આવે છે
- બેન્ક એફડી માટે આદર્શ મૂડીરોકાણ સમય ૬થી ૧૨ મહિનાનો છે, કારણ કે સામાન્યતઃ ૬ મહિનાથી ઓછી મુદતની બેન્ક એફડી પર વ્યાજ પણ લગભગ ઓછું હોવાની શક્યતા છે.
- સમય મર્યાદા મહત્ત્વની છે, કારણ કે વહેલો ઉપાડ દંડને પાત્ર બની શકે છે

રિકરિંગ ડિપોઝિટ એકાઉન્ટ

- પૂર્વ નિશ્ચિત મુદત માટે દર મહિને કેટલીક નિશ્ચિત રકમ જમા કરવામાં આવે છે
- સેવિંગ્સ બેન્ક એકાઉન્ટ કરતાં વધુ વ્યાજ મળે છે
- દર મહિને નિશ્ચિત રકમની બચતમાં મદદ કરે છે

સ્પેશિયલ બેન્ક ટર્મ ડિપોઝિટ સ્કીમ

- આ એક કર બચત યોજના છે, જે બેંક પાસે ઉપલબ્ધ છે
- ઈન્કમ ટેક્સના ૮૦સી સેકશન હેઠળ રાહત ઉપલબ્ધ છે
- પાંચ વર્ષની મુદતની ફિક્સ્ડ ડિપોઝિટ એ શિડ્યૂલ બેન્કમાં ફરજિયાત છે

સરકારી યોજનાઓ

કર બચત યોજનાઓ

ભારત સરકારે આવક વેરો બચાવતી યોજનાઓ શરૂ કરી છે, જેમાં નીચેની યોજનાઓ પણ સમાવેશ થાય છેઃ

- નેશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટ (એનએસસી)
- પબ્લિક પ્રોવિડંટ ફંડ (પીપીએફ)
- પોસ્ટ ઓફિસ સ્કીમ (પીઓએસ)

આ ઉપરાંત, મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ દ્વારા ઓફર કરવામાં આવતી ઈક્વિટી લિન્કડ સેવિંગ્સ સ્કીમ (ઈએલએસએસ) અને નાણાકીય સંસ્થાઓ/બેન્કોના ઈન્ફ્રાસ્ટ્રકચર બોન્ડ્સ પણ કર લાભની ઓફર કરે છે. મૂડીરોકાણમાંથી થતી આવક આવક વેરામાંથી બાદ મળે છે અને આ યોજનાઓમાં કરેલું મૂડીરોકાણ કેટલીક મર્યાદાને આધીન કરપાત્ર આવકમાંથી બાદ કરવામાં આવે છે.

નેશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટ્સ (એનએસસી)

- જાણીતી આવક વેરા બચત યોજના જે, વર્ષભર ઉપલબ્ધ છે
- વ્યાજ દર ૮ ટકા
- ₹ ૧૦૦નું ઓછામાં ઓછું મૂડીરોકાણ અને ઉપલી મર્યાદા કોઈ નહીં
- પાકવાની મુદત ૬ વર્ષ
- ટ્રાન્સફર કરી શકાય અને આ સ્કીમના આધારે લોનની જોગવાઈ

પબ્લિક પ્રોવિડંટ ફંડ (પીપીએફ)

- વાર્ષિક ૮ ટકાનો વ્યાજ દર
- લઘુતમ રોકાણ મર્યાદા ₹ ૫૦૦ અને મહત્તમ ₹ ૭૦,૦૦૦
- પાકવાની મુદત ૧૫ વર્ષ
- એકાઉન્ટ ખોલાવ્યાની તારીખથી ત્રીજા નાણાકીય વર્ષમાં પ્રથમ લોન લઈ શકાય અને તે પણ પ્રથમ નાણાકીય વર્ષના અંતે જમા થયેલી રકમના ૨૫ ટકા સુધી. લોનની રકમ વધુમાં વધુ ૩૬ હપ્તામાં પરત કરી શકાય.
- વ્યક્તિ ૭મા વર્ષથી (૭ વર્ષ બાદ) દર વર્ષે રકમ (બેલેન્સના ૫૦ ટકાથી વધુ નહીં) ઉપાડી શકે.

પોસ્ટ ઓફિસ સ્કીમ (પીઓએસ)

- આ ઉત્તમ આવક વેરા બચત યોજનાઓમાંની એક છે.
- આ વર્ષભર ઉપલબ્ધ રહે છે.
- પોસ્ટ ઓફિસ સ્કીમ્સ મૂડીરોકાણના પ્રકાર અને પાકવાની મુદત પર આધાર રાખે છે, જે નીચે મુજબની શ્રેણીમાં વિભાજિત કરી શકાયઃ
  - મંથલી ડિપોઝિટ
  - સેવિંગ ડિપોઝિટ
  - ટાઈમ ડિપોઝિટ
  - રિકરિંગ ડિપોઝિટ

ઈક્વિટી લિન્ક્ડ સેવિંગ્સ સ્કીમ (ઈએલએસએસ)

- ડાઈવર્સિફાઈડ ઈક્વિટી ફંડની પ્રતિકૃતિ છે. જોકે, સેક્શન ૮૦સી હેઠળ કર લાભ મળે
- ૩ વર્ષનો લોન-ઈન-પિરિયડ
- ડિવિડંડ પણ કરમુક્ત હોય છે
- આ યુનિટના વેચાણ પર લાંબા ગાળાના મૂડીનફાનો લાભ મેળવી શકાય, જેના પર કેપિટલ ગેઈન ટેક્સ ચુકવવાનો હોતો નથી.
- લઘુતમ (ઓછામાં ઓછું) મૂડીરોકાણ ₹ ૫૦૦ અને ત્યાર પછી તેના ગુણાંકમાં
- મૂડીરોકાણકાર પદ્ધતિસર મૂડીરોકાણ યોજનાનો વિકલ્પ પસંદ કરી શકે

ઈન્ફ્રાસ્ટ્રકચર બોન્ડ્સ

- ૩ વર્ષનો લોક-ઈન-પિરિયડ
- ₹ ૨૦,૦૦૦ સુધીના મૂડીરોકાણ પર સેકશન ૮૮ હેઠળ કર લાભ
- પાકવાની મુદત પૂર્વે કોઈ પણ રિડમ્પ્શન કર છૂટથી વંચિત રાખે

કિસાન વિકાસ પત્ર (કેવીપી)

- આ સ્કીમમાં રોકેલાં નાણાં ૮ વર્ષ અને ૭ મહિનામાં બમણાં થાય છે
- લઘુતમ મૂડીરોકાણ મયાર્દા ₹ ૧૦૦ છે, ઉપલી મર્યાદા નહીં
- આ સ્કીમ વર્ષભર ઉપલબ્ધ હોય છે
- હાલમાં આ સ્કીમ હેઠળ મૂડીરોકાણ પર કોઈ કર લાભ નથી

- *રોકાણકારોના આવકવેરાની તાજેતરની જોગવાઈ અને સંબંધિત સ્રોતમાંથી અન્ય જોગવાઈ વાંચી જવા વિનંતી છે.*

બોન્ડ્સ

બોન્ડ એ એક પ્રકારની લોન છે, જે ખરીદદાર બોન્ડના ઈશ્યુઅરને આપે છે અને બદલામાં વ્યાજ મેળવે છે. કંપનીઓ, નાણાકીય સંસ્થાઓ અને સરકાર પણ બોન્ડ્સ ઈશ્યુ કરી શકે છે. ખરીદદારને વેચાણકર્તા પાસેથી વ્યાજની આવક મળે છે અને બોન્ડ પાકવાની નિર્ધારિત તારીખે ખરીદદારને બોન્ડની મૂળ રકમ પાછી મળે છે.

બોન્ડ્સના પ્રકાર

ટેક્સ-સેવિંગ બોન્ડ્સ (કર-બચત બોન્ડ્સ)

ટેક્સ-સેવિંગ બોન્ડ્સ સ્કીમ અને સરકારી જાહેરનામાના આધારે મૂડીરોકાણની નિર્દિષ્ટ રકમ સુધીની કર છૂટ ઓફર કરે છે. ઉદાહરણ નીચે મુજબ છેઃ

- ઈન્કમ ટેક્સ એક્ટ, ૧૯૬૧ના સેકશન ૮૮ હેઠળ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રકર બોન્ડ્સ
- ઈન્કમ ટેક્સ એક્ટ, ૧૯૬૧ના સેકશન ૫૪ ઈસી હેઠળ નાબાર્ડ/એનએચએઆઈ/આરઈસી બોન્ડ્સ
- આરબીઆઈ ટેક્સ રિલીફ બોન્ડ્સ

રેગ્યુલર ઈન્કમ બોન્ડ્સ

રેગ્યુલર ઈન્કમ બોન્ડ્સ નિયમિત, પૂર્વનિશ્ચિત સમયાંતરે આવકનો સ્થિર સ્રોત પૂરો પાડે છે. ઉદાહરણ છેઃ

- ડબલ યોર મની બોન્ડ
- સ્ટેપ-અપ ઈન્ટરેસ્ટ બોન્ડ
- રિટાયરમેન્ટ બોન્ડ
- એન્કેશ બોન્ડ
- એજ્યુકેશન બોન્ડ
- મની મલ્ટીપ્લાયર બોન્ડ્સ
- ડીપ ડિસ્કાઉન્ટ બોન્ડ્સ

મુખ્ય વિશિષ્ટતાઓ

- ક્રિસિલ, ઈકરા, કેર, ફિચ ઈત્યાદિ સ્પેશિયલાઈઝ્ડ ક્રેડિટ રેટિંગ એજન્સી દ્વારા રેટિંગ આપવામાં આવે છે. બોન્ડ્સ પરનું વળતર ક્રેડિટ (સલામતી) રેટિંગ સાથેના વ્યસ્ત પ્રમાણમાં બદલાય છે.
- નિયમિત આવક માટે યોગ્ય. બોન્ડના પ્રકારના આધારે છ મહિને, ત્રણ મહિને અથવા મહિને વ્યાજ મળે છે.
- બોન્ડ્સ બંને પ્રાયમરી અને સેકન્ડરી માર્કેટમાં ઉપલબ્ધ છે
- બજાર ભાવનો આધાર મેચ્યુરિટીએ વળતર, પ્રવર્તમાન વ્યાજ દર અને ઈશ્યુઅરના રેટિંગ પર છે.
- વ્યક્તિ આ બોન્ડ્સ બેન્કમાં ગીરવે મૂકી તેની સામે ઉધાર લઈ શકે છે
- લઘુતમ મૂડીરોકાણ ₹ ૫૦૦૦થી ₹ ૧૦,૦૦૦નું હોય છે.

- સમયગાળો સામાન્યતઃ પાંચ અને સાત વર્ષની વચ્ચેનો હોય છે
- ડીમેટ ફોર્મમાં ધારણ કરી શકાય છે

ડિબેન્ચર્સ

ડિબેન્ચર્સના મુખ્ય ખાસિયતો

- બોન્ડ્સની જેમ જ વિવિધ મેચ્યુરિટી સાથેના ફિક્સ્ડ રેટ ડેટ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ છે, પરંતુ કંપનીઓ દ્વારા ઈશ્યુ કરવામાં આવે છે
- પ્રાઈવેટલી પ્લેસ્ડ કરાય છે અથવા સબસ્ક્રિપ્શન માટે ઓફર કરાય છે
- સ્ટોક એકસચેન્જ પર લિસ્ટેડ હોય અથવા ન પણ હોય. જો તે સ્ટોક એક્સચેન્જ પર લિસ્ટ કરવામાં આવ્યાં હોય તો લિસ્ટિંગ પૂર્વે સેબી દ્વારા નિયુક્ત ક્રેડિટ રેટિંગ એજન્સી દ્વારા તેમને રેટિંગ મળ્યું હોવું જોઈએ.
- મેચ્યુરિટી પિરિયડ સામાન્યપણે ૩થી ૧૦ વર્ષ સુધીનો હોઈ શકે.

ડિબેન્ચર્સના પ્રકાર

- વિવિધ પ્રકારના ડિબેન્ચર્સ ઓફર કરી શકાય છે, જે નીચે મુજબ છેઃ
- નોન કન્વર્ટિબલ ડિબેન્સર્ચ (એનસીડી) - ઈશ્યુઅર દ્વારા પૂર્ણ રકમ રિડીમ કરવામાં આવે છે
- પાર્શિયલી કન્વર્ટિબલ ડિબેન્ચર્સ (પીસીડી) - એક ભાગ રિડીમ કરવામાં આવે છે અને બાકીનો ભાગ ઈક્વિટી શેર્સમાં રૂપાંતર કરાય છે, જેમાં મૂડીરોકાણકારને વિકલ્પ આપ્યો હોય અથવા ન પણ આપ્યો હોય.
- ફુલ્લી કન્વર્ટિબલ ડિબેન્ચર્સ (એફસીડી) - સંપૂર્ણ મૂલ્યનું ઈક્વિટીમાં રૂપાંતર થાય છે. રૂપાંતરણની કિંમત (કન્વર્ઝન પ્રાઈસ) ડિબેન્ચર્સ ઈશ્યુ કરતી વખતે જણાવવામાં આવે છે.

કંપની ફિકસ્ડ ડિપોઝિટ્સ

મુખ્ય ખાસિયતો

- કંપની દ્વારા ઓફર કરાતી ફિક્સ્ડ ડિપોઝિટ સ્કીમ. બેંક ડિપોઝિટ જેવી જ છે
- નાના રોકાણકારો પાસેથી નાણાં ઉછીનાં લેવા કંપની દ્વારા આનો ઉપયોગ થાય છે
- મૂડીરોકાણની મુદત સંભાળપૂર્વક પસંદ કરવી જોઈએ, કારણ કે મોટાભાગની એફડી મુદત પૂર્ણ થયા પહેલાં વટાવી શકાતી નથી.
- બેન્ક ડિપોઝિટ જેટલી સલામત નથી. કંપની ડિપોઝિટ્સ ‘અનસિક્યોર્ડ’ છે
- બેન્ક એફડી કરતાં ઊંચું વળતર ઓફર કરે છે, કારણકે તેમની સાથે વધુ જોખમો સંકળાયેલાં છે.
- તેમની સલામતી માટે રેટિંગ માર્ગદર્શક બની શકે.

મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ

મ્યુચ્યુઅલ ફંડ ઘણા રોકાણકારો પાસેથી નાણાં એકત્ર કરે છે અને આ નાણાં સ્ટોક્સ, બોન્ડ્સ, શોર્ટ ટર્મ મની-માર્કેટ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ, અન્ય સિક્યુરિટીઝ અથવા અસ્ક્યામતોમાં અથવા આ ઈન્વેસ્ટમેન્ટનાં કેટલાંક સંયોજનમાં રોકે છે. મ્યુચ્યુઅલ ફંડની માલિકીનું મિશ્રિત હોલ્ડિંગ પોર્ટફોલિયો તરીકે ઓળખાય છે. દરેક યુનિટ ફંડ્સના હોલ્ડિંગ્સની રોકાણકારની પ્રમાણસરની માલિકી અને તેના પર થતી કમાણીનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે.

મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સની વિશિષ્ટતાઓ

- પ્રોફેશનલ મેનેજમેન્ટ - નાણાં ફંડ મેનેજરો મારફત રોકવામાં આવે છે
- વૈવિધ્યીકરણ (ડાઈવર્સિફિકેશન) - ડાઈવર્સિફિકેશન એ એક મૂડીરોકાણનો વ્યૂહ છે જેને ટૂંકમાં એમ કહી શકાય કે ''એક જ ટોપલીમાં બધાં ઈંડાં ન રાખો''. વ્યક્તિગત સ્ટોક અથવા બોન્ડ્સની માલિકીને બદલે મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાં માલિકીનો ભાગ ધરાવવાથી જોખમ ફેલાય જાય છે (વહેંચાઈ જાય છે.)
- ઈકોનોમી ઓફ સ્કેલ - મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ એક સમયે મોટા પ્રમાણમાં સિક્યુરિટીઝ ખરીદે અને વેચે છે, એટલે વ્યવહાર ખર્ચ પણ સિક્યુરિટીઝ માટે વ્યક્તિ દ્વારા ચૂકવાતા ખર્ચથી ઓછો આવે છે.
- તરલતા - વ્યક્તિ ગત શેર્સની માફક જ, મ્યુચ્યુઅલ ફંડ યુનિટ્સ બજારમાં વેચીને તેનું નાણાંમાં રૂપાંતર કરી શકાય છે.
- સરળતા - મ્યુચ્યુઅલ ફંડ ખરીદવાનું સરળ છે. ઘણી બેન્કોએ તેમનાં પોતાના મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ સ્પોન્સર કર્યાં છે અને લઘુતમ મૂડીરોકાણની રકમ નાની છે
- મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સમાં મૂડીરોકાણ કરતાં પહેલાં મૂડોરાકાણકારો એ ઉપરોક્ત દરેક વિશિષ્ટતાનો કાળજીપૂર્વક અભ્યાસ કરવો જોઈએ.

મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સના પ્રકાર

દરેક મ્યુચ્યુઅલ ફંડ પાસે પૂર્વનિશ્ચિત મૂડીરોકાણ લક્ષ્ય હોય છે જે ફંડ્સની અસ્ક્યામતો, મૂડીરોકાણના પ્રદેશ અને મૂડીરોકાણના વ્યૂહને તદાનુસારના બનાવે છે. મૂળભૂત સ્તરે, મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સના ત્રણ પ્રકાર છેઃ

- ઈક્વિટી ફંડ્સ (સ્ટોક્સ - શેર્સ)
- ફિક્સ્ડ-ઈન્કમ ફંડ્સ (બોન્ડ્સ)
- મની માર્કેટ ફંડ્સ

તમામ મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ આ અસ્કયામત વર્ગના વિવિધ સ્વરૂપે છે. દા.ત. ઝડપથી વૃદ્ધિ પામતી કંપનીઓમાં મૂડીરોકાણ કરનારા ઈક્વિટી ફંડ્સ ગ્રોથ ફંડ્સ કહેવાય છે, જ્યારે માત્ર સમાન ક્ષેત્ર અથવા પ્રદેશની કંપનીઓમાં મૂડીરોકાણ કરનારાં ઈક્વિટી ફંડ્સ સ્પેશિયાલિટી ફંડ્સ તરીકે ઓળખાય છે.

ફંડ પાકવાની તારીખ(મેચ્યુરિટી ડેટ)ના આધારે મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સનું વર્ગીકરણ ઓપન-એન્ડેડ અને ક્લોઝ્ડ-એન્ડ તરીકે પણ કરી શકાય છે.

ઓપન-એન્ડેડ ફંડ્સ

- ઓપન-એન્ડેડ ફંડ્સ મેચ્યુરિટી ડેટ ધરાવતાં નથી.
- મૂડીરોકાણકારો એસેટ મેનેટમેન્ટ કંપની (એએમસી) પાસેથી/ને તેમની મ્યુચ્યુઅલ ફંડ ઓફિસ અથવા તેમના ઈન્વેસ્ટર સર્વિસ સેન્ટર (આઈએસસી) અથવા સ્ટોક એક્સચેન્જ મારફત ઓપન-એન્ડેડ ફંડના યુનિટ્સ ખરીદી અને વેચી શકે છે.
- મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાં જે ભાવે ખરીદી અને રિડમ્પશન વ્યવહારો થાય છે તે ભાવ ફંડની નેટ એસેટ વેલ્યુ (એનએવી) પર આધારિત હોય છે.

ક્લોઝ્ડ-એન્ડ ફંડ્સ

- ક્લોઝ્ડ-એન્ડ ફંડ્સ ચોક્કસ સમય માટે ચાલે છે
- નિર્દિષ્ટ મેચ્યુરિટી તારીખે, તમામ યુનિટ્સ રિડીમ કરાય છે અને યોજના બંધ થાય છે.
- તરલતા પૂરી પાડવા માટે યુનિટ્સ સ્ટોક એક્સચેન્જ પર લિસ્ટેડ હોવા જોઈએ.
- મૂડીરોકાણો શેર બજારમાં પ્રવર્તમાન ભાવે તેઓની વચ્ચે યુનિટ્સ વેચે અને ખરીદે છે.

મની માર્કેટ ફંડ્સ

- એકદમ ટૂંકી મુદતનાં આવકનાં સાધનોમાં મૂડીરોકાણ કરે છે
- વળતર કદાચ ખૂબ ઊંચું ન હોય, પરંતુ મુદ્દલ સલામત છે
- બચત ખાતા કરતાં વધુ સારા વળતરની ઓફર કરે છે, પરંતુ પ્રવાહિતા સાથે સમાધાન કર્યા વિના ફિક્સ્ડ ડિપોઝિટ કરતાં ઓછું વળતર

બોન્ડ/ઈન્કમ ફંડ્સ

- સ્થિરતાના ધોરણે વર્તમાન આવક પૂરી પાડવાનો હેતુ
- મુખ્યત્વે સરકારી અને કોર્પોરેટ ડેટમાં મૂડીરોકાણ કરે છે
- ફંડ હોલ્ડિંગના મૂલ્યમાં કદાચ વધારો થાય, પરંતુ આ ફંડ્સનો મુખ્ય હેતુ મૂડીરોકાણકારોને સ્થિર રોકડ પ્રવાહ પૂરો પાડવાનો છે

બેલેન્સ્ડ ફંડ્સ (સમતોલ ભંડોળ)

- સલામતી, આવક અને મૂડી વધારાનું સમતોલ મિશ્રણ પૂરું પાડવાનો ધ્યેય
- ફિક્સ્ડ આવક અને ઈક્વિટીઝના સંયોજનમાં મૂડીરોકાણ કરવાનો વ્યૂહ

ઈક્વિટી ફંડ્સ

- શેર્સ અને સ્ટોક્સમાં મૂડીરોકાણ કરે
- મ્યુચ્યુઅલ ફંડના સૌથી મોટા વર્ગનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે
- મૂડીરોકાણનો હેતુ કેટલીક આવક સાથે લાંબા ગાળે મૂડીવૃદ્ધિ

- મૂડીરોકાણના હેતુના વિવિધ પ્રકારોને કારણે ઈક્વિટી ફંડના ઘણા જુદા જુદા પ્રકારો

વિદેશી/આંતરરાષ્ટ્રીય ફંડ્સ

- આંતરરાષ્ટ્રીય ફંડ (અથવા વિદેશી ફંડ) વતન રાષ્ટ્રની બહાર હોય એવી કંપનીની ઈક્વિટીમાં મૂડીરોકાણ કરે છે

ક્ષેત્રીય ફંડ્સ

- આ ફંડનું લક્ષ્ય અર્થતંત્રના ચોક્કસ ક્ષેત્ર છે જેમ કે આર્થિક, ટેક્નોલોજી, આરોગ્ય ઈત્યાદિ

ઈન્ડેક્સ ફંડ્સ

- આ પ્રકારનાં મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ વિશાલ બજાર ઈન્ડેક્સ જેમ કે સેન્સેક્સ અથવા નિફ્ટીની કામગીરીની પ્રતિકૃતિ દર્શાવે છે.
- ઈન્ડેક્સ ફંડ માત્ર બજારના વળતરની પ્રતિકૃતિ દર્શાવે છે અને મૂડીરોકાણકારોને ઓછી ફીના સ્વરૂપમાં લાભ આપે છે

ઈક્વિટી

સામાન્ય અને પસંદગીના શેરના ધારકોનો કંપનીની માલિકીમાં હિસ્સો.

શેર બજાર એ નક્કી કરેલી કિંમતે કંપનીના શેર્સના ટ્રેડિંગ માટેનું જાહેર બજાર છે; આ સ્ટોક એક્સચેન્જ પર લિસ્ટ થયેલી સિક્યુરિટીઝ છે.

આ શેર્સનું સ્ટોક એક્સચેન્જ પર લિસ્ટિંગ અને ટ્રેડિંગ થાય છે, જે સેકન્ડરી માર્કેટમાં સ્ટોકની ખરીદી અને વેચાણની સગવડ પૂરી પાડે છે. બીએસઈ તરીકે જાણીતું ધ સ્ટોક એક્સચેન્જ મુંબઈ અને એનએસઈ તરીકે જાણીતું નેશનલ સ્ટોક એક્સચેન્જ એ ભારતમાં મુખ્ય સ્ટોક એક્સચેન્જો છે. સ્ટોક એક્સચેન્જનું કામ ખરીદદાર અને વેચાણકાર વચ્ચે સિક્યુરિટીઝના ટ્રેડિંગને સરળ બનાવવાનું છે, આમ બજાર પૂરી પાડે છે. બીજા મૂડીરોકાણોની સરખામણીએ ઈક્વિટીમાં મૂડીરોકાણ વધુ જોખમભર્યું અને નિશ્ચિતપણે વધુ સમય માગનારું છે.

ઈક્વિટીમાં બે પ્રકારે મૂડીરોકાણ થઈ શકે છેઃ

- પ્રાઈમરી માર્કેટ મારફત (જનતાને ઓફર કરાતા શેર્સ માટે અરજી કરીને)
- સેકન્ડરી માર્કેટ મારફત (સ્ટોક એક્સચેન્જ પર લિસ્ટ થયેલા શેર્સ ખરીદીને)

પ્રથમ બજારોને સમજ્યા બાદ, યોગ્ય કંપની, શેર અને ભાવની પસંદગી કરવા વિશે જાણવું પણ મહત્ત્વનું છે. થોડું સંશોધન, વૈવિધ્યીકરણ અને યોગ્ય નિરીક્ષણ રોકાણકાર માટે સારું વળતર સુનિશ્ચિત કરે છે.

નાણાકીય આયોજનનો પિરામિડ

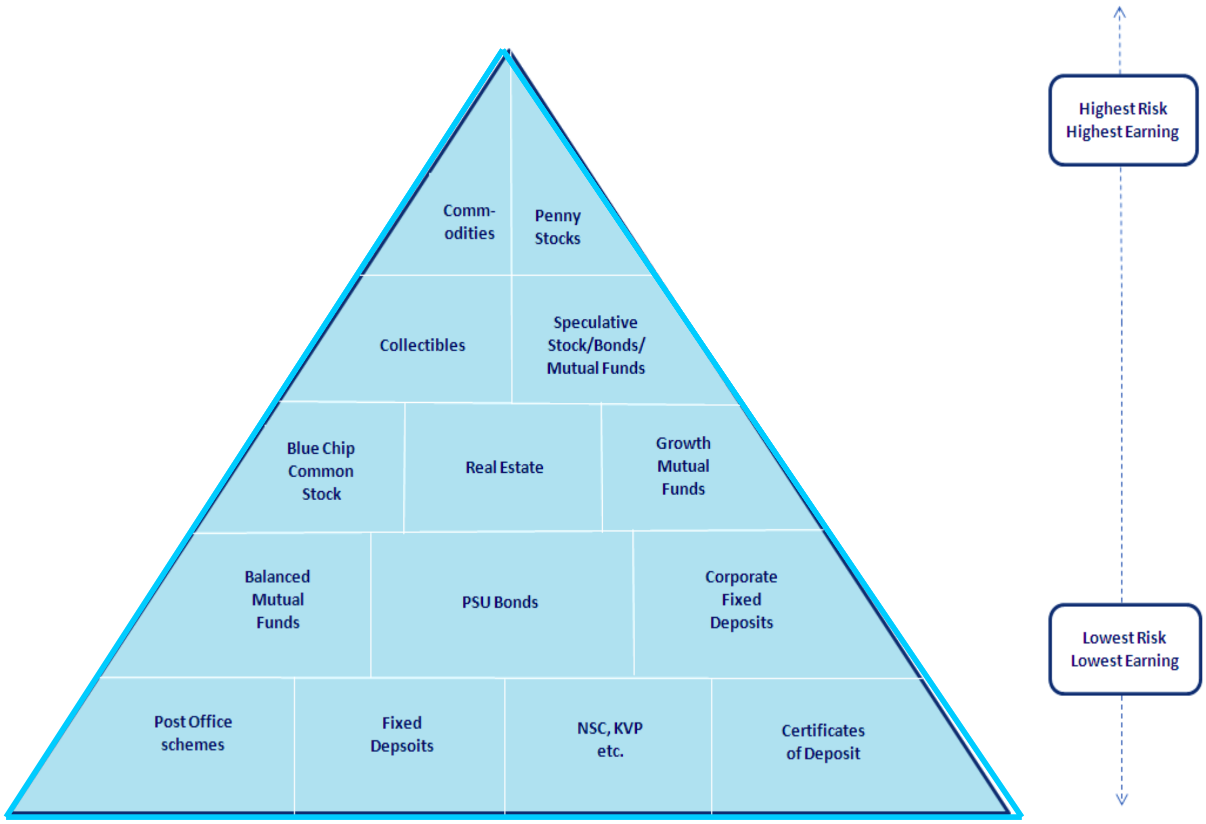

જોખમના પ્રમાણમાં વળતર એ સિદ્ધાંત તમારાં માટે યોગ્ય હોય એ રોકાણની પસંદગી કરવા માટેની ચાવી છે, કારણ કે મોટા ભાગના લોકો તેમનાં નાણાં સાથે કેટલું જોખમ લેવું જોઈએ તે અંગે અલગ-અલગ વિચારો ધરાવતા હોય છે. કેટલાક રૂઢિચુસ્ત લોકો (કન્ઝર્વેટિવ) જોખમ લેવા નથી માગતા તેથી બચત ખાતાં જેવી જગ્યાએ નાણાંને સુરક્ષિત રાખવા માગે છે. કેટલાક લોકો ખૂબ જ આક્રમક હોય છે અને જોખમી જગ્યા જેવી કે શેરબજાર જેવી જગ્યાએ નાણાં રોકવા માગતા હોય છે. અંતે તો તમારે જ નક્કી કરવાનું છે કે જે રોકાણ તમે કર્યું છે તેની કિંમત વધે છે કે ઘટે છે તેની સાથે તમે કેટલા સહમત છો.

જોખમ લેવા બદલ તમને જે લાભ થાય છે એ તમારાં રોકાણ ઉપરનું વળતર છે. આવક ઉપરનું વળતર વ્યાજ અથવા ***ડિવિડંડ*** રૂપે હોઈ શકે છે (જે તમે શેરધારક તરીકે મેળવેલો નફાનો એક ભાગ છે). શેરના ભાવમાં થતો વધારો પણ તમે વળતરરૂપે મેળવી શકો છો, જેને ***કેપિટલ ગેઈન*** કહે છે. જો રોકાણકાર શેર ખરીદીને તેને પાછળથી ઊંચા ભાવે વેચી દે છે, તો ખરીદ કિંમત અને વેચાણ કિંમત વચ્ચેના તફાવતને ***કેપિટલ ગેઈન*** કહે છે. તેથી જો તમે ૨૦૦૦ની સાલમાં શેર 'અ' ₹ ૧૦માં ખરીદી તેને ૨૦૦૫ની સાલમાં ₹ ૨૫માં વેચો છો તો તમારો નફો અથવા મૂડી લાભ શેરદીઠ ₹ ૧૫નો થયો ગણાય. જો રોકાણકાર શેરનું વેચાણ નીચા ભાવે કરે તો તે તફાવત ***કેપિટલ લોસ*** ગણાય છે.

જ્યારે વળતર બાબતે વાત થતી હોય ત્યારે, સામાન્ય રીતે લોકો રોકાણનો વળતર દર અથવા વ્યાજ દર ટાંકે છે, જે રોકાણ ઉપરનું વાર્ષિક ટકાવારી વળતર હોય છે. ટૂંકમાં, તમારાં નાણાં કેટલાં ઝડપથી વૃદ્ધિ કરે છે તે તમને દાખવે છે.

પોન્ઝી સ્કીમ

પોન્ઝી સ્કીમ એ ઠગાઈભર્યો રોકાણ માર્ગ છે, જે રોકાણકારને ઓછા જોખમે ઊંચા દરો પ્રાપ્ત કરવાની બાંયધરી આપે છે. આ સ્કીમમાં જૂના રોકાણકારોને તેમના રોકાણ પરના મૂળ વળતરને બદલે તેમના પછીના રોકાણકારોએ કરેલા રોકાણ ઉપરથી વળતર મળે છે. પોન્ઝી સ્કીમ્સ જે જાહેરાતો કરે છે અને ચુકવણી કરે છે તેના વળતર માટે સ્કીમને આગળ વધારવા રોકાણકારો પાસેથી સતત નાણાં પ્રવાહ આવવો જરૂરી છે.

આ વ્યવસ્થા અંતે પડી ભાંગશે જ. જો કમાણી રોકાણકારોને કરવાની ચુકવણીથી ઓછી થશે. સામાન્ય રીતે આ સ્કીમ પડી ભાંગે એ પૂર્વે કાનૂની સત્તાવાળાઓ દરમિયાનગીરી કરશે, કારણકે પોન્ઝી સ્કીમ શંકાશીલ બનશે અથવા પ્રમોટર વણનોંધાયેલી સિક્યુરિટીઝ વેચતા હશે. વધુ સંખ્યાના રોકાણકારો સામેલ થવાથી સત્તાવાળાઓનું વધુ ધ્યાન કેન્દ્રિત થવા લાગશે.

તેને કઈ રીતે પારખવી ?

સામાન્ય રીતે પોન્ઝી સ્કીમ અન્ય રોકાણો જેની ખાતરી ન આપતાં હોય તેવા વળતર ઓફર કરી નવા રોકાણકારોને આકર્ષે છે. આ વળતર ટૂંકા-ગાળાના વળતરરૂપે હોય છે, જે અસામાન્ય ઊંચાં અથવા અસામાન્યપણે સાતત્યપૂર્ણ હોય છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો તે માનવામાં ન આવે એવી હકીકત લાગે છે.

પોન્ઝી સ્કીમ અંગેના મૂળભૂત માહિતીનો પર્દાફાશ

- જેમ વધુ રોકાણકારોનો સમાવેશ થતો જશે તેમ સત્તાધારીઓના ધ્યાનમાં આ સ્કીમ આવી જવાની વધુ ધારણા છે.
- રોકાણ કરવાનાં બાકીનાં નાણાં લઈને પ્રમોટર ભાગી જઈ શકે છે.
- આ સ્કીમ પોતાની જ જાળ હેઠળ પડી ભાંગશે કેમ કે રોકાણ ધીમું પડી જશે અને ખાતરીપૂર્વકના વળતરની ચુકવણી કરવામાં પ્રમોટરને મુશ્કેલી ઊભી થશે.
- અર્થતંત્રમાં તીવ્ર ઘટાડા જેવા બજારની બહારના તત્વોને કારણે ઘણા રોકાણકારો તેમનું કેટલુંક રોકાણ અથવા સંપૂર્ણ રોકાણ પાછું ખેંચી લે તેવી સંભાવના છે. આમ કરવાનું કારણ રોકાણ ઉપરથી હટી ગયેલો તેમનો વિશ્વાસ નહીં હોય પણ બજારનાં મૂળભૂત તત્ત્વોને કારણે આમ બની શકે છે.

ડિપોઝિટરી સિસ્ટમ

શેર્સમાં મૂડીરોકાણ કરવા, 'શેર્સનું ડીમટિરિયલાઈઝેશન' શું છે એ સમજી લેવું જરૂરી છે, કારણ કે મોટા ભાગના શેર્સ હવે ''ડીમેટ'' સ્વરૂપમાં હોય છે. અગાઉ ફિઝિકલ (નક્કર) શેર સર્ટિફિકેટ ઈશ્યુ કરવામાં આવતાં હતાં, જે હવે ઈલેક્ટ્રોનિક ફોર્મમાં (વિજાણું સ્વરૂપમાં) પરિવર્તિત કરવામાં આવ્યાં છે. આ માટે, ડિપોઝિટરી સિસ્ટમને સમજવાનું આવશ્યક બને છે.

ડિપોઝિટરી એ એવી સંસ્થા છે, જે મૂડીરોકાણકારોએ રજિસ્ટર્ડ ડિપોઝિટર પાર્ટિસિપન્ટ મારફત કરેલી વિનંતીને ધ્યાનમાં રાખી મૂડીરોકાણકારની સિક્યુરિટીઝ (જેમ કે, શેર્સ, ડિબેન્ચર્સ, બોન્ડ્સ, સરકારી સિક્યુરિટીઝ, મ્યુચ્યુઅલ ફંડ યુનિટ ઈત્યાદિ) ઈલેક્ટ્રોનિક સ્વરૂપમાં ધારણ કરે છે. તે સિક્યુરિટીઝમાં વ્યવહારો સંબંધિત સેવાઓ પણ પૂરી પાડે છે. તેની સરખામણી બેન્ક સાથે થઈ શકે , જે ડિપોઝિટરોના ભંડોળને ધારણ કરે છે.

હાલમાં બે ડિપોઝિટરીઝ નેશનલ સિક્યુરિટીઝ ડિપોઝિટરી લિ. (એનએસડીએલ) અને સેન્ટ્રલ ડિપોઝિટરી સિસ્ટમ્સ (ઈન્ડિયા) લિ. (સીડીએસએલ) છે, જે સેબીમાં રજિસ્ટર્ડ થયેલી છે.

ડિપોઝિટરી પાર્ટિસિપન્ટ (ડીપી) એ ડિપોઝિટરીનો એક એજન્ટ છે, જેના મારફત તે મૂડીરોકાણ સાથે સંપર્કમાં આવે છે અને ડિપોઝિટરી સેવાઓ પૂરી પાડે છે. જાહેર નાણાકીય સંસ્થાઓ, શિડ્યૂલ્ડ કમર્શિયલ બેન્કો, રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયાની મંજૂરી સાથે ભારતમાં કામકાજ કરતી વિદેશી બેન્કો, રાજ્ય નાણાકીય નિગમો, કસ્ટોડિયન્સ, શેરબ્રોકરો, ક્લિયરિંગ કોર્પોરેશન/ક્લિયરિંગ હાઉસીસ, એનબીએફસી અને શેર ટ્રાન્સફર એજન્ટ અથવા ઈશ્યુના રજિસ્ટ્રાર સેબી દ્વારા સૂચિત ધોરણોનું પાલન કરી ડીપી તરીકે નોંધણી કરાવી શકે. બેન્કિંગ સેવાઓ શાખા મારફત મેળવી શકાય, જ્યારે ડિપોઝિટરી સેવાઓ ડીપી મારફત પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

હવે સ્ટોક એક્સચેન્જમાં સોદા કરવા અથવા પબ્લિક ઈશ્યુ માટે અરજી કરવા બેનિફિશિયલ ઓનર એકાઉન્ટ (બીઓ) ખોલાવવાનું દરેક મૂડીરોકાણ માટે ફરજિયાત છે. તેથી, નીચે જણાવેલા ફાયદાઓને ધ્યાનમાં લેતાં, બેનિફિશિયલ ઓનર (બીઓ) એકાઉન્ટ હોવું એ સલાહભર્યું છે.

જોકે, ભૌતિક સ્વરૂપમાં નાના મૂડીરોકાણકારો (વધુમાં વધુ ૫૦૦ શેર્સ, તેમનું મૂલ્ય ગમે તે હોય) દ્વારા ટ્રેડિંગને સરળ બનાવવા સ્ટોક એક્સચેન્જો વધારાની ટ્રેડિંગ વિન્ડો પૂરી પાડે છે, જે નાના રોકાણકારોને ફરજિયાત ડીમેટ યાદીમાં હોય એવા ભૌતિક શેર્સ વેચવાની એક વખતની સગવડ આપે છે. ખરીદદારે આ પ્રકારના શેર્સ બીજાને વેચવા પૂર્વે તેને ડીમેટમાં ફેરવવા પડે છે.

ડિપોઝિટરી સેવાઓ પ્રાપ્ત કરવાના ફાયદા :

- સિક્યુરિટીઝ ધારણ કરવાનો સલામત અને અનુકૂળ માર્ગ
- સિક્યુરિટીઝની તાત્કાલિક ટ્રાન્સફર
- સિક્યુરિટીઝની ટ્રાન્સફર પર કોઈ સ્ટેમ્પ ડ્યૂટી નહીં
- ભૌતિક સર્ટિફિકેટ સાથે સંકળાયેલા બેડ ડિલિવરી, બનાવટી સિક્યુરિટીઝ, વિલંબ, ચોરી જેવાં જોખમો નાબૂદ થાય છે
- સિક્યુરિટીઝની ટ્રાન્સફર સાથે સંકળાયેલા પેપરવર્કમાં ઘટાડો
- વ્યવહાર ખર્ચમાં ઘટાડો
- ઑડ લૉટની કોઈ સમસ્યા નહીં, એક શેરનો સોદો પણ થઈ શકે
- નોમિનેશનની સુવિધા
- ડીપી પાસેના રેકોર્ડમાંનાં સરનામામાં ફેરફારની નોંધણી એ તમામ કંપનીઓમાં ઈલેક્ટ્રોનિક રીતે થઈ જાય છે, જેમાં રોકાણકાર સિક્યુરિટીઝ ધારણ કરતો હોય; દરેક કંપનીને અલગ પત્ર દ્વારા જાણ કરવાની જરૂર પડતી નથી.

- ડીપી દ્વારા જ સિક્યુરિટીઝ ટ્રાન્સફર થઈ જાય છે; કંપનીઓ સાથે પત્રવ્યવહાર કરવાની જરૂર રહેતી નથી
- બોનસ/વિભાજન/એકત્રીકરણ/મર્જર ઈત્યાદિને કારણે મળતા શેર્સ આપમેળે (ઓટોમેટિક) શેર્સના ડીમેટ એકાઉન્ટમાં જમા થઈ જાય છે.
- એક જ એકાઉન્ટમાં ઈક્વિટી અને ડેટ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટમાં મૂડીરોકાણ ધારણ કરી શકાય

યાદ રાખવાના મુદ્દા

- પાર્ટિસિપન્ટની રેન્જ નાના વ્યક્તિગત રોકાણકારોથી લઈને મોટા ફંડ વેપારીઓ સુધીની હોય છે, જે કયાંય પણ સ્થિત હોઈ શકે
- કંપનીઓ માટે, નાણાં ઊભા કરવાના સૌથી મહત્ત્વના સ્રોતોમાંનો એક
- કંપનીઓના શેર્સનું જાહેર ટ્રેડિંગ થઈ શકે અથવા જાહેર બજારમાં કંપનીની માલિકીના શેર્સ વેચીને અતિરિકત મૂડી એકત્ર થઈ શકે એની સવલત સ્ટોક એક્સચેન્જ પૂરી પાડે છે.
- શેર બજારને અવારનવાર દેશની આર્થિક તાકાત અને વિકાસનો મુખ્ય નિર્દેશક (ઈન્ડિકેટર) ગણવામાં આવે છે.
- બેન્ક ડિપોઝિટ અથવા બોન્ડ્સથી વિપરિત શેરોના ભાવમાં મોટી વધઘટ થાય છે.
- ઈક્વિટી શેર્સમાં રોકાણ કરવાનાં કારણોની પણ સમયાંતરે સમીક્ષા કરવી જ જોઈએ , જેથી કરીને તે હજી સુધી યોગ્ય છે તેની ખાતરી થાય.
- કેટલીક વાર બજાર આર્થિક અથવા નાણાકીય સમાચાર પ્રતિ અતાર્કિક રીતે પ્રતિક્રિયા આપે છે એમ લાગે છે, ભલે ને પછી, આ સમાચારની સિક્યુરિટીઝના મૂલ્ય પર કોઈ વાસ્તવિક અસર થવાની શક્યતા નહિવત્ હોય.
- ટૂંકા ગાળામાં, બજારને ઝડપથી બદલનારી ઘટનાઓ દ્વારા સ્ટોક અને બીજી સિક્યુરિટીઝના ભાવ ઘટી અથવા વધી શકે છે; શેર બજારની વર્તણૂક માટે કોઈ પણ આગાહી કરવાનું મુશ્કેલ બનાવે છે.

મૂડીરોકાણની ફિલસૂફીઓ

- દરેક મૂડીરોકાણના જોખમનું મૂલ્યાંકન કરો
- પરિવારની ટૂંકા ગાળાની અને લાંબા ગાળાની જરૂરિયાતો અંગે સ્પષ્ટ રહો
- જરૂરિયાતોના આધારે મૂડીરોકાણનો નિર્ણય લો
- તમે સમજી ન શકો એવી યોજનામાં મૂડીરોકાણ ન કરો
- કોઈના વિશ્વાસે મૂડીરોકાણ ન કરો. દરેક બાબતના દસ્તાવેજી પુરાવા જુઓ
- દરેક આવક પર કરવેરાની અસર ધ્યાનમાં લો
- બજાર અંગેની ટિપ્સ અથવા અફવાઓનું આંધળું અનુસરણ ન કરો
- કોઈ પણ વસ્તુ જે અકુદરતી રીતે ઊંચી અથવા નીચી ભાસે, તેમાં કોઈ ભેદ (રહસ્ય) હોય છે
- એવી યોજનાઓને ન અનુસરો, જ્યાં કદાચ વ્યાજ સલામત રહે, પણ મુદ્દલ ગુમાવવી પડે.
- પ્રોડકટને સારી રીતે સમજ્યા બાદ જરૂરી જ્ઞાન સાથે મૂડીરોકાણ કરો

૭. રક્ષણ સંબંધિત પ્રોડક્ટ્સ

વિમા પોલિસીઓ

વિમો એ ભાવિ નુકસાન સામેનું રક્ષાકવચ છે. જોકે, જીવન વિમો સૌથી સામાન્ય છે, છતાં બીજી યોજનાઓ પણ છે, જે નિયમિત આવક ઉત્પન્ન કરે છે અને બીજા પ્રકારનાં નુકસાનોને આવરી લે છે.

જીવન વિમો

જીવન વિમો એટલે કોઈક ઘટના બને તો જેનો વિમો ઉતરાવ્યો હોય તે વ્યક્તિ અથવા, તેના બાદ નાણાં મેળવવાની હકદાર વ્યક્તિને

કેટલીક રકમની ચુકવણી કરવાનો એક કરાર. જો તમારું મૃત્યુ થાય તો તમારા પરિવારને પડેલી આવકની ખોટ પૂરી કરવા માટે ભંડોળ ઉપલબ્ધ કરાવી આર્થિક સુરક્ષા પૂરી પાડવાની આ સારી પદ્ધતિ છે.

મુદતી જીવન વિમો

- ભારતમાં પ્રખ્યાત થઈ રહ્યો છે
- વીમાકવચ ધરાવતી વ્યક્તિનું મૃત્યુ થાય તો નિયુક્ત લાભપ્રાપ્તકર્તા (બેનિફિશિયરી)ને સામટી રકમ (લમ્પ સમ) ચૂકવાય છે
- પોલિસીઓ સામાન્યપણે ૫, ૧૫, ૨૦ કે ૩૦ વર્ષ માટે હોય છે
- બીજી વીમા પોલિસીઓની સરખામણીએ પ્રીમિયમ ઓછું
- તેનું કોઈ રોકડ મૂલ્ય નથી

મુદતી પોલિસીઓ

- પ્રીમિયમની સામયિક ચુકવણીની સુવિધા પૂરી પાડે છે અને વિમાકવચ ધરાવતી વ્યક્તિનું મૃત્યુ થાય અથવા પોલિસી પાકવાની તારીખે, બેમાંથી જે પહેલાં બને તે, ત્યારે એકસામટી રકમ મળે છે.

એન્યુઈટી/પેન્શન પોલિસીઓ/ફંડ્સ

- જીવન વિમાનું કવચ નહીં, પરંતુ જીવનભર અથવા કેટલાક નિશ્ચિત સમાયગાળા સુધી માત્ર આવકની બાંયધરી
- નિવૃત્તિ બાદ આવક મેળવવા આ પોલિસી લેવામાં આવે છે
- પ્રીમિયમ એકસામટું ભરી શકાય અથવા કેટલાંક વર્ષ માટે હપ્તાઓ દ્વારા ચૂકવી શકાય

- નિર્દિષ્ટ તારીખથી ઈન્સ્યુર્ડ (વીમાકવચ ધરાવતી વ્યક્તિ)ને ચોક્સ રકમ સમયાંતરે પાછી મળે છે (મહિને, છ મહિને અથવા વાર્ષિક ધોરણે)
- જો ઈન્સ્યુર્ડ મૃત્યુ પામે તો , તે બાકીનો લાભ નોમિનીને પણ ઓફર કરે છે

યુનિટ્સ લિન્કડ ઈન્સ્યુરન્સ પોલિસી (યુએલઆઈપી - યુલિપ)

- યુલિપ એ એક એવી જીવન વિમા પોલિસી છે, જે જોખમ સામે સુરક્ષા અને મૂડીરોકાણ બંનેની તક પૂરી પાડે છે
- મૂડી બજારની ચંચળતા(વધઘટ)ની યુલિપની કામગીરી પર સીધી અસર થાય છે
- મૂડીરોકાણનું જોખમ સામાન્ય પણે મૂડીરોકાણ દ્વારા સહન કરવામાં આવે છે
- મોટા ભાગના ઈન્સ્યુરરો વ્યક્તિના મૂડીરોકાણના હેતુઓ, જોખમના પ્રોફાઈલ અને સમયની ક્ષિતિજને અનુકૂળ આવે એવાં વિવિધ ફંડ ઓફર કરે છે. જુદા જુદા ફંડના જોખમ પ્રોફાઈલ (સંભવિત જોખમ) પણ ભિન્ન હોય છે. ફંડમાંથી વળતર માટેની સંભાવના પણ જે તે ફંડ પ્રમાણે જુદી જુદી હોય છે.
- વિવિધ ઈન્સ્યુરર દ્વારા ઓફર કરાતી યુલિપના ચાર્જ(ફી) ના માળખામાં પણ ભિન્નતા હોય છે.
- વિસ્તૃતપણે જુદી જુદી ફી અને ચાર્જીસમાં પ્રીમિયમ ફાળવણી ચાર્જ, મોર્ટાલિટી ચાર્જીસ, ફંડ મેનેજમેન્ટ ફીઝ, પોલિસી/એડમિનિસ્ટ્રેશન ચાર્જીસ અને ફંડ સ્વિચિંગ (એક ફંડમાંથી બીજા ફંડમાં જવું) ચાર્જીસનો સમાવેશ થાય છે.

નવી પેન્શન યોજના, ૨૦૦૯ (એનપીએસ)

- સ્પષ્ટ વ્યાખ્યા ધરાવતી યોગદાન યોજના, જે ૧૮થી ૫૫ વર્ષની વચ્ચેના કોઈ પણ ભારતીય નાગરિક માટે ખુલ્લી (ઉપલબ્ધ) છે
- વ્યક્તિ પેન્શન યોજનામાં કેટલીક રકમ તે નિવૃત્ત થાય ત્યાં સુધી રોકે છે
- નિવૃત્તિ સમયે, વ્યક્તિને એકઠાં થયેલાં નાણાં ઉપાડવાની અથવા નિયમિત આવક મેળવવા વીમા કંપની પાસેથી તાત્કાલિક એન્યુઈટી ફોર્મ ખરીદવાની અથવા આ બંને બાબતની છૂટ આપે છે. તાત્કાલિક એન્યુઈટી ખરીદવા માટે ઓછામાં ઓછા ૪૦ ટકા રકમ વાપરવાની જરૂર પડે છે. એકઠા થયેલાં નાણાંમાંથી વધુમાં વધુ ૬૦ ટકા રકમ ઉપાડી શકાય છે.
- તાત્કાલિક એન્યુઈટી ખરીદવાથી વીમા કંપની પાસેથી નિયમિત ચુકવણીની (નિયમિત રકમ મળવાની) ધરપત થાય છે.
- આ ચુકવણી મહિને, ચાર મહિને, છ મહિને અથવા વર્ષમાં એક વાર હોઈ શકે.

- યોગદાન (કોન્ટ્રિબ્યુશન)દીઠ ઓછામાં ઓછા ₹ ૫૦૦નું મૂડીરોકાણ કરવાની જરૂર પડે છે. દર વર્ષે ઓછામાં ઓછા ચાર કોન્ટ્રિબ્યુશન કરવાં પડે છે. આના સિવાય, દર વર્ષે ઓછામાં ઓછા ₹ ૬,૦૦૦નું મૂડીરોકાણ કરવું પડે છે.
- મૂડીરોકાણ કરવા માટેનાં નાણાની રકમ તેમ જ કોન્ટ્રિબ્યુશનની સંખ્યા એમ બે ઉપલી મર્યાદા હોય છે.
- એનપીએસમાં તમે રોકેલાં નાણાંનું સંચાલન પ્રોફેશનલ મેનેજરો દ્વારા કરવામાં આવે છે.
- જો તમે તમારા ફંડ મેનેજરની કામગીરીથી સંતુષ્ટ ન થયા હો તો તમે ફંડ મેનેજર બદલી શકો છો.
- આ એવું ખાતું છે જેમાંથી તમે કોઈ ઉપાડ ન કરી શકો અને તમે ૬૦ વર્ષના થાઓ ત્યાં સુધી આ ખાતામાં મૂડીરોકાણ ભેગું થાય છે. જો મૃત્યુ થાય, ગંભીર બીમારી આવે અથવા તો તમે તમારું પ્રથમ ઘર ખરીદતા હો કે બાંધતા હો તો જ ઉપાડની છૂટ મળે છે.
- ઈન્કમ ટેક્સ એકટના સેકશન ૮૦ સીસીડી હેઠળ, એનપીએસમાં ₹ ૧ લાખ સુધીના મૂડીરોકાણ માટે કર કપાતનો દાવો કરી શકાય છે. યાદ રાખો કે સેકશન ૮૦ હેઠળ ઉપલબ્ધ ₹ ૧ લાખની મર્યાદા, ઉપરાંતની આ ₹ ૧લાખની મર્યાદા નથી.
- પીપીએફમાં ભલે મળે, પણ અહીં વળતરની કોઈ બાંયધરી નથી. તમે કેટલા પૈસા બનાવો છો તેનો આધાર તમે પસંદ કરેલા ફંડ મેનેજરની કામગીરી પર રહેલો છે.

આરોગ્ય વીમો

આરોગ્ય વીમા પોલીસીઓ તમને કેટલીક બિમારી સામે રક્ષણ પૂરું પાડે છે અને કયારેક તમને સારવારની જરૂર પડે તો નાણાકીય રીતે તમે સલામત રહો તેની બાંયધરી આપે છે. તેઓ તમારી માનસિક શાંતિ અકબંધ રાખે છે, સારવારના ખર્ચ અંગેની તમારી તમામ ચિંતાઓ નાબૂદ કરે છે, અને વધુ મહત્ત્વની બાબતો પર તમારી શક્તિ કેન્દ્રિત કરવાની રાહત આપે છે.

ભારતમાં કેટલાક આરોગ્ય વિમા અથવા મેડિકલ વિમા યોજનાઓ ઉપલબ્ધ છે. તેમના દ્વારા ઓફર કરાતા કવરેજને આધારે તેમનું વિભાજન નીચે મુજબના વર્ગમાં થઈ શકેઃ

કોમ્પ્રિહેન્સિવ હેલ્થ ઈન્સ્યુરન્સ કવરેજઃ આ યોજનાઓ તમને હોસ્પિટલાઈઝેશન કવર (કવચ) મારફત સંપૂર્ણ આરોગ્ય કવરેજ પૂરું પાડે છે અને સાથે સાથે બીજી કોઈ આરોગ્યજતન ખર્ચાઓને તમે પહોંચી વળો એટલા માટે આરોગ્ય ભંડોળનું સર્જન પણ કરે છે.

હોસ્પિટલાઈઝેશન પ્લાનઃ આ આરોગ્ય વિમા યોજના જો તમને હોસ્પિટલમાં દાખલ થવાની જરૂર પડે તો તેનો ખર્ચ પણ આવરી લે છે. આ કેટેગરીમાં, વિવિધ પ્રકારના ખર્ચાઓ માટે પ્રોડક્ટ કદાચ જુદા જુદા પેઆઉટ માળખાં અને મર્યાદાઓ ધરાવી શકે. હોસ્પિટલાઈઝેશન કવરેજ કદાચ રિઈમ્બર્સમેન્ટ (પહેલાં ખર્ચ તમે

ભોગવો અને પછી વીમા કંપની પાસેથી એ રકમ મળે) આધારિત યોજના અથવા નિર્ધારિત લાભ યોજનાઓ હોઈ શકે. આ યોજનાનો હેતુ અવારનવાર થતા તબીબી ખર્ચાઓને આવરી લેવાનો છે.

ક્રિટિકલ ઈલનેસ પ્લાન (ગંભીર બીમારી સંબંધિત યોજના): આ આરોગ્ય વિમા યોજનાઓ તમને હાર્ટ એટેક, અંગ પ્રત્યારોપણ, સ્ટ્રોક અને કિડની ફેઈલર જેવી ગંભીર બીમારી સામે કવરેજ પૂરું પાડે છે. આ યોજનાનો હેતુ કયારેક જ આવતા અને મોટા તબીબી ખર્ચને આવરી લેવાનો છે.

સ્પેસિફિક કન્ડિશન્સ કવરેજ : ડાયાબિટીઝ અથવા કેન્સરને કારણ થતી કેટલીક જટિલતાઓ સામે આરોગ્ય વિમો ઓફર કરવા વિશેષપણે તૈયાર કરાયેલી આ યોજનાઓ છે. તેઓ ડિસીઝ મેનેજમેન્ટ પ્રોગ્રામ જેવા કેટલાક વિશિષ્ટ લક્ષણો પણ ધરાવી શકે છે, જે નિર્દિષ્ટ શરતોને આધીન હોય છે.

૮. ઋણ સંબંધિત પ્રોડક્ટ્સ

આજે જ્યારે જીવનનિર્વાહ ખર્ચ એટલો વધી ગયો છે ત્યારે ઋણ એ સામાન્ય બાબત બની ગઈ છે. સંખ્યાબંધ લોકો વ્યક્તિગત લોન (ધિરાણ), કાર લોન, મોર્ગેજ લોન (સંપત્તિ ગીરવે મૂકીને ધિરાણ લેવું તે) અને બીજી ઘણા બધા પ્રકારની લોન માટે અરજી કરે છે. એમ લાગે છે કે દરેક બાબત માટે લોન ઉપલબ્ધ છે. ઘણી વાર ઘણાં મોટાં દેવાં (ઋણ)ને કારણે આર્થિક સમસ્યાઓ શરૂ થાય છે.

વિવિધ પ્રકારની લોન

પર્સનલ લોન*

વ્યક્તિ જ્યારે તાત્કાલિક આર્થિક ખર્ચ ઉઠાવી શકે એમ ન હોય ત્યારે અથવા તેના ગજા બહાર હોય તેવી અનપેક્ષિત જરૂરિયાત પૂરી કરવા સામાન્યતઃ વ્યક્તિગત (પર્સનલ) લોન લેવામાં આવે છે. માત્ર વધારાનાં નાણાં માટે અથવા અનાવશ્યક ચીજો ખરીદવા અંગત લોન લઈ લોકો ઘણીવાર આર્થિક મુશ્કેલીમાં સપડાય છે અને પછી તેમને જાણ થાય છે કે તેઓ દર મહિને જરૂરી ચુકવણી કરી શકે તેમ નથી.

મુખ્ય લક્ષણો

- વાર્ષિક ૧૪.૧૮ ટકાના ઊંચા વ્યાજ દર, ઊંચી ફી અને મોટા માસિક હપ્તાઓ માટે તૈયાર રહો.
- અરજી પ્રક્રિયા ઘણો સમય લઈ લે, મંજૂરી માટે અઠવાડિયાંઓ લાગી જાય, નાણાં મેળવતાં પણ ઘણો સમય લાગે, અનપેક્ષિત તાત્કાલિક જરૂરિયાત માટે આવી લોન એકદમ અવ્યવહારુ છે.
- પર્સનલ લોનના દર અને શરતો બદલાતી રહે, કાળજીપૂર્વક સરખામણી કરો એ ડહાપણભર્યું છે. તાકીદના ભંડોળ માટે ગ્રાહક જરૂરી હોય તેના કરતાં વધુ ન ચૂકવે એની તકેદારી રહે છે.
- તમારી રીતે સમય લો અને પર્સનલ લોન લેતાં પહેલાં સારી રીતે અભ્યાસ કરો.

- તાકીદની જરૂરિયાત સિવાય આવી લોન લેવાનું સલાહભર્યું નથી.

હાઉસિંગ લોન

હોમ લોન એક એવી બીજી લોન છે જે તમારાં ઘરને જામીન રાખી આપવામાં આવે છે. જો તમે તમારું પ્રથમ ઘર ખરીદી રહ્યા છો તો હોમ લોન્સના લાભ-ગેરલાભ સમજવાનું જરૂરી છે. અર્થતંત્ર તથા બજાર સાથે સંકળાયેલાં એવાં ઘણાં પરિબળ છે, જે તમારી હોમ લોન પર અસર કરે છે.

મુખ્ય લક્ષણો

- મિલકતના મૂલ્યના ૭૫.૮૦ ટકા નાણાં બેંક આપે છે.
- ટૂંકા સમયગાળા માટે બેંકોએ તાજેતરમાં નીચા નિશ્ચિત 'ટીઝર' દર ઓફર કરવાનું શરૂ કર્યું છે. થોડા સમય બાદ વ્યાજ દરમાં ઉછાળો આવે છે અને ચલ બને છે (બદલાતા રહે છે).
- ઝીણા અક્ષરમાં છાપેલી વિગત ધ્યાનથી વાંચો.
- મોટા ભાગની હાઉસિંગ લોનનો ઓછામાં ઓછો લોક-ઈન પિરિયડ ૩ વર્ષ અથવા વધુ હોય છે.
- પૂર્વ ચુકવણી માટે ભારે દંડ
- છૂપા ખર્ચ (ફીઝ)માં મુલવણી ફી અને લોન સાથે સંકળાયેલા બીજા ચાર્જીસ
- જો તમારે ઘર વેચવું હોય તો લોન તાત્કાલિક ભરપાઈ કરવી પડે છે.

રીવર્સ મોર્ગેજ

નિયમિત મોર્ગેજ પ્રક્રિયા કરતાં એકદમ વિરોધી એટલે રીવર્સ મોર્ગેજ. ગીરવે મૂકેલી સંપત્તિ માટે વ્યક્તિ બેંકને ચૂકવે છે. આ ખ્યાલ પશ્ચિમી રાષ્ટ્રોમાં ખાસ કરીને પ્રચલિત છે.

મુખ્ય લક્ષણો

- વરિષ્ઠ નાગરિક જે ઘર (મિલકત) ધરાવતો હોય, પરંતુ જેની પાસે નિયમિત આવકનો સ્રોત ન હોય તે બેંક અથવા હાઉસિંગ ફાઈનાન્સ કંપની પાસે તેની મિલકત ગીરવે મૂકી શકે છે. બેંક/હાઉસિંગ ફાઈનાન્સ કંપની વ્યક્તિને નિયમિત ચુકવણી કરે છે.
- સારી બાબત એ છે કે પોતાની મિલકત 'રીવર્સ મોર્ગેજ' કરે છે તે વ્યક્તિ આજીવન ઘરમાં રહી શકે છે અને બહુ જરૂરી નિયમિત આવક મેળવતી રહે છે. આવી અસરકારક અને મિલકત તેના માલિકને કમાણી કરાવે છે.
- ઘરમાં રહેતી વ્યક્તિનું મૃત્યુ થાય તો અને લોન રીકવર કરવા બેંકને મિલકત વેચવાનો અધિકાર છે. જો કોઈ રકમ વધે તો તે કાનૂની વારસદારને આપવામાં આવે છે.

આરબીઆઈ દ્વારા ભારતમાં રીવર્સ મોર્ગેજ માટે તૈયાર કરાયેલી માર્ગદર્શિકાનાં મુખ્ય લક્ષણો નીચે મુજબ છે:

- ૬૦ વર્ષની ઉપરના કોઈ પણ ઘર માલિક પાત્રતા ધરાવે છે.
- રહેણાંક મિલકત કિંમતના ૬૦ ટકા સુધીની મહત્તમ લોન મળે છે.
- મહત્તમ ગાળો ૧૫ વર્ષ છે.
- ઉછીના લેનાર વ્યક્તિ તેની મરજી મુજબ કોઈ પણ સમયે માસિક, ત્રિમાસિક, વાર્ષિક કે એકસામટી ચુકવણી માટેનો વિકલ્પ પસંદ કરી શકે.
- બેંક અથવા હાઉસિંગ ફાઈનાન્સ કંપની દ્વારા દર પાંચ વર્ષે એક વાર મિલકતનું પુનઃમૂલ્યાંકન હાથ ધરવામાં આવે છે.
- રીવર્સ મોર્ગેજ દ્વારા મળતી રકમ લોન તરીકે ગણવામાં આવે છે, નહીં કે આવક તરીકે.
- રીવર્સ મોર્ગેજના દર નિશ્ચિત અથવા ફ્લોટિંગ (બદલાતા) હોઈ શકે અને તેથી બજારની સ્થિતિ મુજબ બદલાતા હોય છે. બજારની સ્થિતિ લોન લેનાર વ્યક્તિ દ્વારા પસંદ કરાયેલા વ્યાજ દર માળખાના આધારે બદલાતી હોય છે.

સિક્યુરિટીઝ સામે લોન

અંગત જરૂરિયાતની સંભાળ લેવા સિવાય મૂડીરોકાણ જાળવી રાખવું એ શેર્સ સામે લોન લેવાનો મુખ્ય હેતુ છે. લોકો તેમની ઓચિંતી (આકસ્મિક ખર્ચની) જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા અને ખરેખર શેર્સ વેચ્યા વિના પ્રવાહિતા મેળવવા આ પ્રકારની લોન લે છે. તમને થોડા મહિનાની અંદર ચોક્કસ રકમ મળવાની અપેક્ષા હોય અને આ વચગાળામાં કેટલાંક નાણાંની જરૂર હોય ત્યારે જ સિક્યુરિટીઝ સામે લોન લેવાનું સલાહભર્યું છે.

મુખ્ય લક્ષણો

- આરબીઆઈ ડીમેટ શેર્સના મૂલ્યના ૭૫ ટકા સુધી અને ફિઝિકલ શેર્સના મૂલ્યના ૫૦ ટકા સુધીનું ધિરાણ આપવાની બેંકને છૂટ આપે છે. જોકે બેંકો તેમની જાતે ધિરાણ આપવાની પોતાની મર્યાદા નક્કી કરી શકે છે.
- જે સિક્યુરિટીઝ સામે બેંકો લોન આપે છે તે સિક્યુરિટીઝની માન્યતા પ્રાપ્ત યાદી તેમની પાસે હોય છે. આ યાદી બધી બેંકોની સમાન નથી હોતી. વખતોવખત આ યાદીમાં સુધારો કરવામાં આવે છે.
- મ્યુચ્યુઅલ ફંડ યુનિટ્સ સામેની લોન આ યુનિટ્સની એનએવી આધારિત હોય છે.
- સિક્યુરિટીના મૂલ્યાંકન, લાગુ પડતું માર્જિન, લોનનું વ્યાજ ભરવાની અને પુનઃચુકવણી કરવાની તમારી ક્ષમતા તથા અન્ય શરતોના આધારે લોનની રકમ તમને મળશે.

- વ્યાજ દર સામાન્યતઃ ૧૪થી ૧૮ ટકાની વચ્ચે હોય છે.
- ચાર્જીસ બેંકે બેંકે બદલાય છે અને સાધારણ રીતે પ્રોસેસિંગ ફી (૧-૧૫ ટકા) અને દસ્તાવેજીકરણ શુલ્કનો સમાવેશ થાય છે.
- માત્ર પૂર્ણ ભરપાઈ થયેલા શેર સ્વીકારવામાં આવે છે.
- કોર્પોરેટ, સગીર વ્યક્તિ, પેઢી, એચયુએફ અને એનઆરઆઈના નામે શેર્સ હોય તો તેની સામે આ સ્કીમ હેઠળ ધિરાણ કરાતું નથી.

ક્રેડિટ કાર્ડ ડેટ

પર્સનલ લોન સહિતના બીજા તમામ વિકલ્પ વપરાઈ જાય ત્યારે ક્રેડિટ કાર્ડ ઋણનો આશ્રય લેવાય છે. ક્રેડિટ કાર્ડ ઋણ અનસિક્યોર્ડ (અસલામત) હોય છે. એટલે તેનો વ્યાજ દર પણ ઘણો ઊંચો હોય છે. તમારી પાસે નાણાં ન હોય ત્યારે પણ નાણાં ખરીદવાની શક્તિ ક્રેડિટ કાર્ડ તમને આપે છે. ઘણા યુવા લોકો બિનજરૂરી ચીજો પર ખર્ચ કરી આનો દુરુપયોગ કરે છે.

ક્રેડિટ કાર્ડ ઋણથી દૂર રહો. ઘણા યુવાઓને ક્રેડિટ ઋણને લીધે સમસ્યાઓ નડે છે. માત્ર ઓછામાં ઓછી ચુકવણી મોંઘી છે અને તમે લાંબા ગાળા સુધી દેવા હેઠળ રહો છો. તમારા ઋણ માટે શક્ય હોય એટલા સાતત્યથી ચુકવણી કરો. તમે આમ કરી શકવાથી ખુશ રહેશો.

મુખ્ય લક્ષણો

- બીજી ક્રેડિટ સુવિધાઓની સરખામણીએ ક્રેડિટ કાર્ડના વ્યાજ દર સંભવતઃ સૌથી વધુ હોય છે. વ્યાજનો દર વાર્ષિક ૧૮થી ૩૬ ટકાની વચ્ચે હોય છે.
- વ્યાજ અને દંડ મારફત દેવું વધતું રહે છે. વ્યાજ મુક્ત સમયગાળો પૂર્ણ થાય તે પહેલાં તમે તમારી બાકી રહેલી નાણાંની ચુકવણી ન કરો તો તમારે ઊંચો વ્યાજ દર ચૂકવવો પડે છે. આનાથી તમારું ક્રેડિટ કાર્ડ ઋણ ઘટવાનું મુશ્કેલ બની શકે છે.
- મોટા ભાગના ક્રેડિટ કાર્ડની મર્યાદાઓ ઓછી (નીચી) હોવાથી કેટલાક ઋણ લેનારાઓ મહિનાથી મહિનાના ધોરણે વ્યાજની ચુકવણી સાપેક્ષ રીતે ઓછી હોય છે એ હકીકત પ્રત્યે બેદરકાર રહે છે. આ ભયંકર પ્રથા છે, કારણ કે વ્યાજની જે રકમ તમે ચૂકવો છો તે ઝડપથી એટલી વધી જાય છે કે તમારા મૂળ ઋણની રકમ કરતાં વ્યાજની રકમ વધી જાય છે.
- એકથી વધુ કાર્ડ ધરાવતા હો ત્યારે સાવધાન રહો અને ક્રેડિટ કાર્ડ પૂરા પાડનારાઓ દ્વારા કરાતા માર્કેટિંગ પ્રમોશનથી પણ સાવચેત રહો. તેઓ સક્રિય પ્રયાસ કરી તમારા ક્રેડિટ કાર્ડની મર્યાદા વધારવામાં સફળ થાય છે.

વધુ પડતું ઋણ ટાળવાના ઉપાયઃ

ઋણની મર્યાદા નક્કી કરો.

- તમને કેટલું ઋણ પરવડી શકે તે નક્કી કરો પછી ખાતરી કરી લો કે તમારું કુલ દેવું તમે નક્કી કરેલી મર્યાદાથી ઓછું હોય.
- તમારી આવકના એકમાંથી કેટલાં નાણાં તમે ઋણ પર ખર્ચવા તૈયાર છો એની મર્યાદા પણ તમે નિશ્ચિત કરી શકો. તમે તમારી ક્રેડિટ વધુ પડતી ન લંબાવો એની તકેદારી રાખવામાં આ મર્યાદા ઉપયોગી થઈ શકે.

ઋણ માટે કાળજીપૂર્વક તપાસ કરો.

- જો તમારે લોનની જરૂર હોય તો પૂરતું સંશોધન કરો. હંમેશાં એ સમજી લો કે તમારી લોન માટેના વ્યાજ માટે તમે કેટલા ચૂકવશો અને સૌથી ઓછા વ્યાજ દરની તપાસ કરો અને તમને સૌથી વધુ પરવડી શકે એવા ઋણનો વિકલ્પ શોધો. આનાથી એક વાત નિશ્ચિત થશે કે તમે વ્યાજ દર પર વધુ પડતી રકમ નહીં ખર્ચો.
- વર્ષમાં એક વાર ચકાસો કે તમને હજી શ્રેષ્ઠ વ્યાજ દર મળી રહ્યો છે અને શક્ય લોન સોદો તમે કરી રહ્યા છો.

લાલચને વશ ન થાવઃ

- એક વાર તમે દર્શાવી દો કે કેટલુંક ઋણ તમે મેનેજ કરી શકો છો ત્યારે ઘણી બધી કંપનીઓ તમને વધુ ઋણ આપવા આતુર હોય છે. કંપનીઓ તમને ક્રેડિટ કાર્ડની ઓફર મોકલવાનું શરૂ કરી દેશે અને તમારા ધિરાણકર્તા તમને કદાચ વધારાનાં ક્રેડિટ પ્રોડક્ટ્સ ઓફર કરશે.
- ઘણું બધું નવું દેવું કરવાનું કદાચ લલચામણું હોય, પરંતુ તમારે આમ કરવામાં કાળજી રાખવી જોઈએ. તમને ખરેખર જરૂર હોય ત્યારે જ લોન અથવા ક્રેડિટ કાર્ડ લો.

તમારાં બિલની રકમ ઓટોમેટિકલી ચૂકવાય તેવી વ્યવસ્થા.

- ઘણી બેંકો અને એમ્પલોયર્સ એવી સુવિધા પૂરી પાડે છે, જેમાં કેટલાંક નાણાં આપમેળે તમારા પેચેકમાંથી બાદ થઈ જાય છે.
- તમારાં બિલ યોગ્ય રીતે ચૂકવાઈ જાય તેનો આ ઉત્તમ માર્ગ હોઈ શકે. વધુમાં આ નાણાં તમારી આંખ સામે નહીં આવે એટલે તે ગુમાવ્યાનો (વપરાઈ ગયાનો) વસવસો નહીંવત રહેશે.

૯. નાણાકીય શિક્ષણના ફાયદા

નાણાકીય શિક્ષણ માટે ભારપૂર્વકની જરૂરિયાત બે ક્ષેત્રમાંથી આવે છે.

પ્રથમ તો વ્યક્તિગત નાણાકીય બાબતોની કથળતી સ્થિતિ. આજના યુવાનો તેમના ગજા બહારનું (આવક કરતાં વધુ નાણાં ખર્ચવાનું) જીવન ધોરણ અપનાવે છે, ક્રેડિટ કાર્ડનું ઋણ લે છે અને જોખમી મૂડીરોકાણ કરે છે.

બીજું છે નવા અને ઘણી વાર જટિલ, નાણાકીય પ્રોડક્ટસનું પ્રસારણ, જે ગ્રાહકો પાસે વધુ નાણાકીય નિપુણતા માગી લે છે. બજારની તોફાની સ્થિતિ અને બદલાતા કરવેરાના કાયદાઓએ સુદૃઢ નાણાકીય શિક્ષણની જરૂરિયાત વધારી છે.

સરકારી સેવકો પણ નિવૃત્તિ અંગેના સુસ્પષ્ટ ફાયદાઓ સાથેની યોજનાઓ તરફથી નિર્ધારિત ફાળવણીની યોજનાઓ ભણી ગતિ કરી રહ્યા છે. તેથી નિવૃત્તિ આયોજન ખૂબ મહત્ત્વનું બની જાય છે.

નાણાકીય શિક્ષણના કેટલાક ફાયદાઃ-

- સલામત નાણાકીય ભવિષ્યના નિર્માણમાં મદદરૂપ. નાણાકીય શિક્ષણનો અભાવ વ્યક્તિની અથવા પરિવારની લાંબા ગાળાના લક્ષ્ય માટે બચત કરવાની ક્ષમતાને અસર કરી શકે છે અને તીવ્ર નાણાકીય કટોકટીનો તેઓ શિકાર બની શકે છે.
- નાણાકીય કટોકટી માટે સજ્જ કરે છે. તમારાં નાણાકીય પ્લાનમાં અણધારી આફત માટે જોગવાઈ કરી તમે ભાવિ કપરા સંજોગોનો સામનો કરવા સજ્જ રહો છે.
- નાણાકીય શિક્ષણ ધરાવતા લોકો તેમને ન સમજાય એવાં નાણાકીય પ્રોડક્ટ ખરીદતા નથી અને આમ, વેચાણના ગતકડાંઓનો ભોગ બનતા નથી.
- નિપુણતાની લાગણી અનુભવે છે. લોકોને તેમના લક્ષ્યની વધુ નજીક લાવવા માટે નાણાકીય શિક્ષણ અસરકારક છે.
- નાણાં પ્રત્યે શિસ્તબદ્ધ અભિગમ સાથે લોકોને વધુ જવાબદાર બનાવે છે. લોકોને વધુ પડતો ખર્ચ કરતાં રોકે છે અને બચત તથા મૂડીરોકાણની આદત કેળવવામાં મદદ કરે છે.
- બેન્ક અને બીજા ઋણદાતાઓ (લેન્ડર્સ) દ્વારા તેમના પ્રોડક્ટ વેચવા માટે અપનાવાતી વાંધાજનક પ્રથાઓ વિશે તમને વધુ માહિતગાર બનાવે છે.
- તમારાં પરિવાર માટે તમે સારો દાખલો બેસાડી રહ્યા હોવાનો અનુભવ થાય છે.
- નાણાંના સંચાલનની નિપુણતાઓ તમારા જીવનનાં બીજા પાસાંઓ માટે પણ લાભદાયક બને છે.

૧૦. રોકાણકાર રક્ષણ અને ફરિયાદ નિવારણ યંત્રણા

મૂડીરોકાણકારનું રક્ષણ

- સિક્યુરિટીઝ બજારમાં મૂડીરોકાણકારના હિતના રક્ષણના મુખ્ય હેતુ સાથે સિક્યુરિટીઝ એક્સચેન્જ બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયા (સેબી)ની સ્થાપના થઈ હતી.

- સેબી મૂડીરોકાણકારના હિતમાં અથવા સિક્યુરિટીઝ બજારના ક્રમબદ્ધ વિકાસ માટે તમામ ઈન્ટરમીડિયરીઝ (મધ્યસ્થકારો) અને સિક્યુરિટીઝ બજાર સાથે સંકળાયેલી અન્ય વ્યક્તિઓને આદેશ જારી કરી શકે છે.

- સેબીએ મૂડીરોકાણકારના રક્ષણ માટે તેની પ્રવૃત્તિઓ સંગીન બનાવવાના દૃષ્ટિકોણ સાથે સેબી (ઈન્વેસ્ટર પ્રોટેકશન અને એજ્યુકેશન ફંડ) રેગ્યુલેશન્સ, ૨૦૦૯ની જાહેરાત કરી છે. ફંડનો ઉપયોગ નીચે જણાવેલા હેતુઓ માટે થઈ શકેઃ-

- મૂડીરોકાણકારને લક્ષ્યમાં રાખી સેમિનાર, પ્રશિક્ષણ, સંશોધન અને પ્રકાશનો સહિતની શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓ

- મૂડીરોકાણકારને ધ્યાનમાં રાખી મીડિયા - પ્રિન્ટ અને ઈલેક્ટ્રોનિક દ્વારા જાગૃતિ કાર્યક્રમો

- સેબી દ્વારા માન્યતાપ્રાપ્ત મૂડીરોકાણની સંસ્થાઓની રોકાણકારના શિક્ષણ અને જાગૃતિ સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓ માટે નાણાંની જોગવાઈ કરવા

- બોર્ડ દ્વારા માન્યતાપ્રાપ્ત મૂડીરોકાણકાર મંડળોને લિસ્ટેડ અથવા લિસ્ટિંગ માટે પ્રસ્તાવિત સિક્યોરિટીઝમાં રોકાણકારોના હિતમાં કાનૂની કાર્યવાહી હાથ ધરવા નાણાકીય સહાય આપવી

- એક્સચેન્જોએ ડિફોલ્ટર મેમ્બરો વિરુદ્ધ રોકાણકારોના દાવાઓને પહોંચી વળવા રોકાણકાર સુરક્ષા ભંડોળ (આઈપીએફ)ની સ્થાપના કરી છે

- એક્સચેન્જો મેમ્બરો અને રોકાણકાર વચ્ચે તથા મેમ્બરો વચ્ચેના લવાદની પ્રક્રિયામાં પણ સહાય કરે છે.

મૂડીરોકાણ ફરિયાદ નિવારણ યંત્રણા

- સેબી અને સ્ટોક એક્સચેન્જોએ રોકાણકારોની સિક્યુરિટીઝ બજાર સંબંધિત ફરિયાદોના ઝડપી નિવારણ માટે રોકાણકાર ફરિયાદ નિવારણ સેલ (કેન્દ્ર)ની સ્થાપના કરી છે.

- રોકાણકારોની ફરિયાદો નોંધવા માટે ફરિયાદ નિવારણ વિભાગના ખાસ ઈ-મેઈલ આઈડી/અનુપાલન અધિકારી (કોમ્પ્લાયન્સ ઓફિસર)ની જોગવાઈ કરવાનો સેબીએ તમામ સ્ટોક એક્સચેન્જો, રજિસ્ટર્ડ બ્રોકરો, સબ-બ્રોકરો, ડિપોઝિટરીઝ અને લિસ્ટેડ કંપનીઓને આદેશ આપ્યો છે.

- સિક્યુરિટીઝ બજારમાંથી ઉદ્‌ભવતી રોકાણકારોની ફરિયાદના નિવારણ માટે સેબીએ યંત્રણાની સ્થાપના કરી છે.

- સેબી મુંબઈ ખાતેના મુખ્ય કાર્યાલય તથા નવી દિલ્હી, ચેન્નઈ, કોલકત્તા અને અમદાવાદ ખાતેના પ્રાદેશિક કાર્યાલયોમાં કામકાજના તમામ દિવસોએ 'વોક-ઈન' સેવા પૂરી પાડે છે. રોકાણકાર અધિકારીઓને મળી શકે છે અને ઈશ્યુઅર સામે તેમની કોઈ ફરિયાદ હોય તે સંદર્ભમાં માર્ગદર્શન મેળવી શકે છે. મૂડીરોકાણકારો કામકાજના અમુક નિર્ધારિત દિવસોએ સેબીના ઉચ્ચ અધિકારીઓને પણ મળી શકે છે.

- રોકાણકારો investorcompliaints@sebi.gov.in ખાતે સેબી પાસે તેમની ફરિયાદ નોંધાવી શકે છે.

- કોઈ પણ સહાય માટે મૂડીરોકાણકારો asksebi@sebi.gov.in ખાતે સેબીનો સંપર્ક સાધી શકે છે.

સિક્યુરિટીઝ એન્ડ એક્સચેન્જ બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયા

ભાવિ નાણાકીય શિક્ષણ કાર્યક્રમોના નીચે જણાવેલા કોઈ પણ મોડ્યુલ માટે;

૧. સ્કૂલ ચિલ્ડ્રન
૨. કોલેજ સ્ટુડન્ટ્સ
૩. મિડલ ઈન્કમ ગ્રુપ્સ
૪. એક્ઝિક્યુટિવ્ઝ
૫. રિટાયરમેન્ટ પ્લાનિંગ
૬. હોમ મેકર્સ
૭. સેલ્ફ હેલ્પ ગ્રુપ્સ

અથવા

સિક્યુરિટીઝ માર્કેટ્સ અંગેના નીચે જણાવેલા વિષયો નામે;

૧. ઓફર ડોક્યુમેન્ટ કેમ વાંચવો
૨. શેરબજાર મારફત પ્રાઈમરી બજારમાં કઈ રીતે રોકાણ કરવું.
૩. સિક્યુરિટીઝનું કામકાજકેમ કરવું/ રોકાણકારોને માર્ગદર્શન
૪. ડી-મેટ ખાતું અને ડિપોઝિટરીઓ
૫. મ્યુચ્યુઅલ ફંડો - આ કરો, આ ન કરો
૬. સામૂહિક રોકાણ યોજનાઓ - આ કરો, આ ન કરો
૭. શેરોનું બાય-બેક (પુનઃ ખરીદી), સિક્યુરિટીઝનું ડિલિસ્ટિંગ
૮. ટેકઓવરનાં નિયમનો
૯. રોકાણકાર ફરિયાદોનું નિવારણ કેમ કરવું

માટે કૃપયા સેબીને લખોઃ feprogram@sebi.gov.in

અથવા

ડેપ્યુટી જનરલ મેનેજર

ઈન્વેસ્ટર અવેરનેસ ડિવિઝન

સિક્યુરિટીઝ એન્ડ એક્સચેન્જ બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયા સેબી ભવન

પ્લોટ નં - સી૪-એ, જી-બ્લોક
બાન્દ્રા કુર્લા કોમ્પલેક્સ, બાન્દ્રા (પૂર્વ)
મુંબઈ - ૪૦૦૦૫૧
ટેલિ:+૯૧ ૦૨૨ ૨૬૪૪૯૨૧૮

ભારતમાં સેબી ઓફિસના સંપર્કોની વિગતો

હેડ ઓફિસ

સેબી ભવન

પ્લોટ નં. સી૪-એ, 'જી' બ્લોક, બાંદ્રા કુર્લા કોમ્પલેક્સ, બાંદ્રા (પૂર્વ), મુંબઈ-૪૦૦૦૫૧

ટેલિફોનઃ +૯૧-૨૨-૨૬૪૪૯૦૦૦ / ૪૦૪૫૯૦૦૦ ૯૧૧૪

ફેક્સઃ +૯૧-૨૨-૨૬૪૪૯૦૧૬-૨૦ / ૪૦૪૫૯૦૧૬-૨૦

ઈ-મેઈલઃ sebi@sebi.gov.in

(મહારાષ્ટ્ર, મધ્ય પ્રદેશ, છત્તીસગઢ, ગોવા, દીવ, દમણ અને દાદરા અને નગર હવેલી)

નોર્ધન રિજનલ ઓફિસ	**સધર્ન રિજનલ ઓફિસ**
પાંચમો માળ, બેન્ક ઓફ બરોડા બિલ્ડિંગ, ૧૬, સંસદ માર્ગ, ન્યૂ દિલ્હી - ૧૧૦૦૦૧. ટેલિફોનઃ +૯૧-૧૧-૨૩૭૨૪૦૦૧-૦૫ ફેક્સઃ +૯૧-૧૧-૨૩૭૨૪૦૦૬. ઈ-મેઈલઃ sebinro@sebi.gov.in (હરિયાણા, હિમાચલ પ્રદેશ, જમ્મૂ અને કાશ્મીર, પંજાબ, ઉત્તર પ્રદેશ, ચંદીગઢ, ઉત્તરાખંડ અને દિલ્હી)	ડી'મોન્ટે બિલ્ડિંગ, ત્રીજો માળ, ૩૨ ડી' મોન્ટે કોલોની, ટીટીકે રોડ, અલવરપેટ, ચેન્નઈઃ ૬૦૦ ૦૧૮. ટેલિફોનઃ +૯૧-૪૪-૨૪૬૭૪૦૦૦ / ૨૪૬૭૪૧૫૦ ફેક્સઃ +૯૧-૦૪૪-૨૪૬૭૪૦૦૧ ઈ-મેઈલઃ sebisro@sebi.gov.in (આંધ્ર પ્રદેશ, કર્ણાટક, કેરળ, તામિલનાડુ, પૉંડિચેરી અને લક્ષદ્વીપ અને મિનિકૉ આઈસલેન્ડ)
ઈસ્ટર્ન રિજનલ ઓફિસ	**વેસ્ટર્ન રિજનલ ઓફિસ**
એલ એન્ડ ટી ચેમ્બર્સ, ત્રીજો માળ, ૧૬, કેમેક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા - ૭૦૦ ૦૧૭ ટેલિફોનઃ +૯૧-૩૩-૨૩૦૨૩૦૦૦ ફેક્સઃ +૯૧-૩૩-૨૨૮૭૪૩૦૭ ઈ-મેઈલઃ sebiero@sebi.gov.in (આસામ, બિહાર, મણીપુર, મેઘાલય, નાગાલેન્ડ, ઓરિસા, પશ્ચિમ બંગાળ, અરુણાચલ પ્રદેશ, મિઝોરમ, ત્રિપુરા, સિક્કીમ, ઝારખંડ અને આંદામાન અને નિકોબાર આઈસલેન્ડ)	યૂનિટ નં. ૦૦૨, ગ્રાઉન્ડ ફ્લોર સાકાર ૧, ગાંધીગ્રામ રેલવે સ્ટેશન પાસે, નેહરુ બ્રીજ આશ્રમ રોડની સામે, અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૦૯ ટેલિફોનઃ +૯૧-૦૭૯-૨૬૫૮૩૬૩૩-૩૫ ફેક્સઃ +૯૧-૦૭૯-૨૬૫૮૩૬૩૨ ઈ-મેઈલઃ sebiwro@sebi.gov.in (ગુજરાત અને રાજસ્થાન)

સિક્યુરિટીઝ એન્ડ એક્સચેન્જ બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયા

જુલાઈ, ૨૦૧૦માં પ્રકાશિત